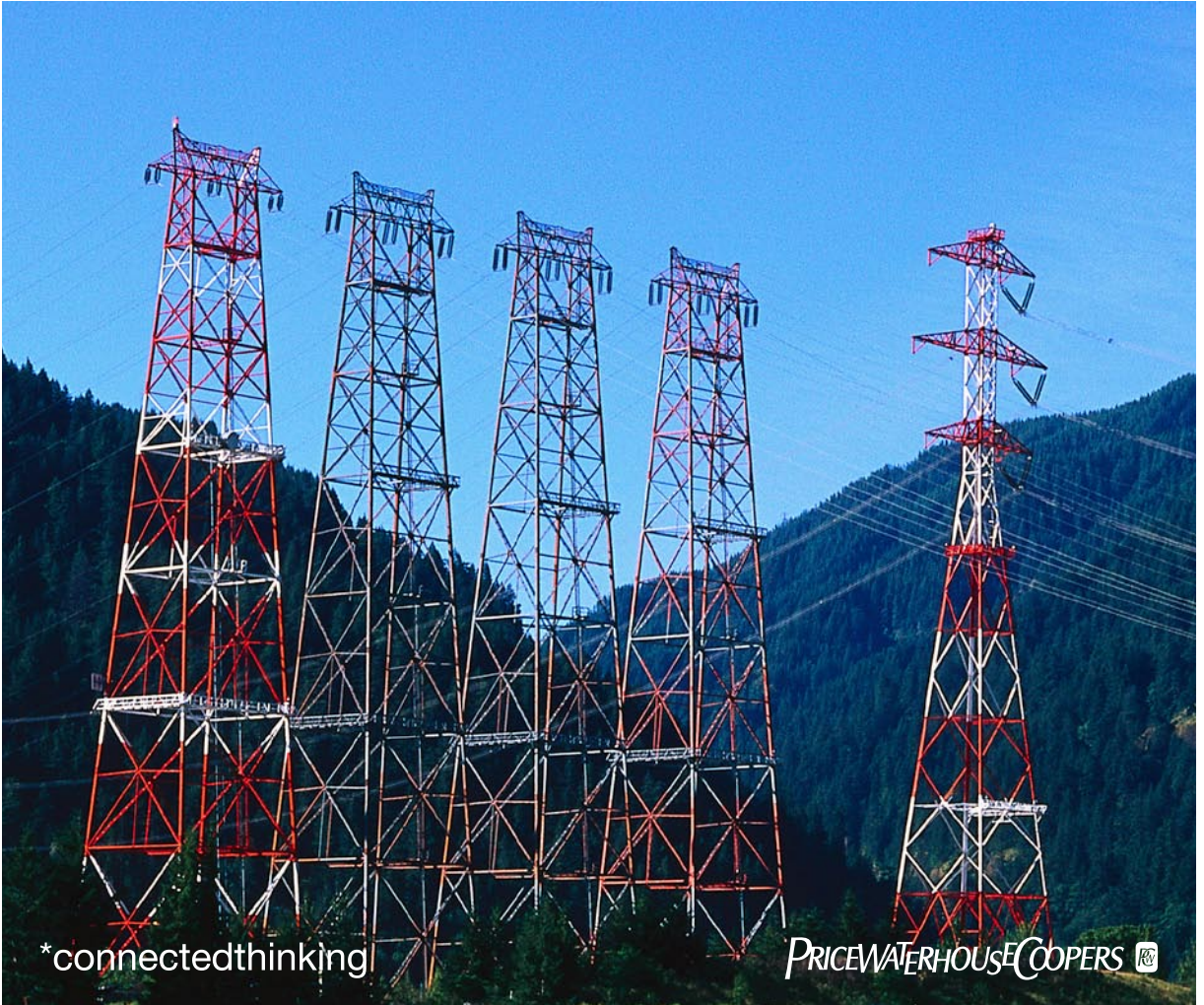

Enerji, altyapı hizmetleri ve madencilik

Altyapı hizmetleri sektöründe finansal raporlama*

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
Şubat 2010

*connectedthinking

PRICEWATERHOUSECOOPERS

Önsöz

Dünya genelinde Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (UFRS) geçiş süreci gerek şeffaflığı gerekse finansal tabloların karşılaştırılabilirliğini büyük ölçüde geliştirmektedir. Artık küresel sermaye yatırım yapacağı ülkelerde UFRS'ye göre hazırlanmış mali tabloları daha çok talep etmektedir. Şeffaflık ve karşılaştırılabilirlik bir tercih değil globalleşen piyasalarda bir ihtiyaç haline almıştır. Ülkemizde de UFRS'ye geçiş anlamında son yıllarda, gerek Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) mevzuatındaki gerekse taslak Türk Ticaret Kanunu ile yürürlüğe girecek olan UFRS ile uyumlu Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları'ndaki gelişmelerle, önemli adımlar atılmıştır.

Altyapı hizmetleri sektörü dünya ve Türkiye ekonomisi için en önemli sektörlerden birisidir. Gün geçtikçe bu sektördeki hem ulusal hem de uluslararası oyuncuların sayısı artmaktadır. UFRS'deki gelişmeler sektördeki oyuncular için uzun vadeli bir takım avantajlar sunsa da bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Yatırımcıların yatırım öncesi vereceği kararların karmaşık bazı değerlendirmelerden geçeceği aşikardır. Bu anlamda yatırım kararına esas alınacak değerlendirmeleri yaparken UFRS'yi doğru yorumlama ve yerel mevzuatla farklarını değerlendirme çok büyük önem arz etmektedir.

"Altyapı hizmetleri sektöründe finansal raporlama" yayınımlarımız altyapı hizmetleri sektörünü ilgilendiren önemli muhasebe konularını ve ilgili UFRS standartlarını ele almaktadır. Yayınımlarımız ayrıca sektördeki bazı karmaşık konulara değinmekte ve bunları çözümlü örneklerle sunmaktadır. Elbette bu yayınımlarımız tüm UFRS'leri kapsamamaktadır. Değişen mevzuat, ekonomik koşullar, vb. şirket yöneticilerinin UFRS'ye uyum anlamında daha detaylı araştırma yapmasını ve karmaşık muhasebe/raporlama sorunlarının çözümünde teknik destek almasını da gerektirmektedir. PricewaterhouseCoopers uzun yıllara dayanan gerek sektör gerekse UFRS tecrübesiyle şirketlere etkin bir raporlama yapmaları konusunda ve karmaşık muhasebe/raporlama sorunlarının çözümünde yardımcı olmaktadır. Daha fazla bilgi ve yardım için bu yayınımlarımızın ekinde iletişim detayları sunulan uzman ekibimizle temasa geçebilirsiniz.

Faruk Sabuncu
Enerji, Altyapı ve Madencilik Lideri

Ediz Günsel
Ortak, Denetim hizmetleri

İçindekiler

	Giriş	5
1	Altyapı hizmetleri değer zinciri ve önemli muhasebe konuları	7
1.1	Üretim	9
1.1.1	Sabit kıymetler ve bileşenleri	9
1.1.2	Borçlanma maliyetleri	9
1.1.3	Hizmetten çekme yükümlülükleri	10
1.1.4	Değer düşüklüğü	11
1.1.5	Kiralama içeren anlaşmalar	12
1.2	İletim ve dağıtım	13
1.2.1	Sabit kıymetler ve bileşenleri	13
1.2.2	Müşteri katılımları	14
1.2.3	Düzenleyici varlık ve yükümlülükler	14
1.3	Perakende	16
1.3.1	Müşteri edinme maliyetleri	16
1.3.2	Müşteri indirimleri	16
1.4	Şirket genelindeki konular	16
1.4.1	İmtiyazlı hizmet anlaşmaları	16
1.4.2	İşletme birleşmeleri	17
1.4.3	Finansal araçlar	20
1.4.4	Ticaret ve risk yönetimi	24
2	Çözümlü örnekler	27
2.1	Müşterek yönetime tabi şirketler ve varlıklar	28
2.2	Şebeke varlıkları	28
2.3	Bir enerji santrali bütünüyle bir nakit yaratan birim olabilir mi?	29
2.4	Bakım ve yenilemeye ilişkin yatırım harcamaları	29
2.5	Riskten korunma muhasebesi	30
2.6	Değer düşüklüğü	30
2.7	Müşterilerden varlık transferleri	31
2.8	İmtiyazlı hizmet sözleşmeleri	31
	İletişim	33

Giriş

Yayının amacı

Bu yayın, altyapı hizmetleri sektörü ile ilgili önemli Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) uygulamalarını kapsamaktadır.

Bu tür bir yayının hazırlanmasına ihtiyaç;

- birçok yasal düzenleme ile altyapı hizmetleri sektöründeki şirketlerin UFRS'yi uygulanması ve UFRS'yi uygulamanın sürekli zorluklar getireceği yönünde yerleşik bir algının olması; ve
- devam eden UFRS'ye geçiş projeleri,

nedeniyle ortaya çıkmıştır.

Kimler tarafından kullanılmalı?

- Altyapı hizmetleri sektöründeki alternatif muhasebe uygulamalarıyla karşılaşan üst düzey yöneticiler ve finans yöneticileri tarafından;
- Altyapı hizmetleri sektörü finansal tablolarını kullanan yatırımcılar ve sektöre özel konular ile ilgili bazı muhasebe uygulamalarını anlamak amacıyla diğer kullanıcılar tarafından;
- Muhasebe ve raporlama uygulamalarıyla ilgilenen ve finansal raporlama kuralları koymakla görevli muhasebe kuruluşları, kural koyucu makamlar ve devlet kuruluşları tarafından,

kullanılması amacıyla hazırlanmıştır.

İçerik

Bu yayın, özellikle altyapı hizmetleri şirketleri ile ilgili ve bugüne kadar uluslararası farklılık gösteren finansal raporlama konularından oluşmaktadır.

Altyapı hizmetleri sektörü sadece UFRS'ye geçiş süreci değil, ayrıca:

- kurumsal devralma işlemlerindeki gözle görülür artış;
- globalleşme;
- karmaşık finansal enstrümanların ve işlemlerin kullanımındaki artış; ve
- Çevresel ve yenileme yükümlülüklerine artan yoğunlaşma,

ile karşılaşmaktadır.

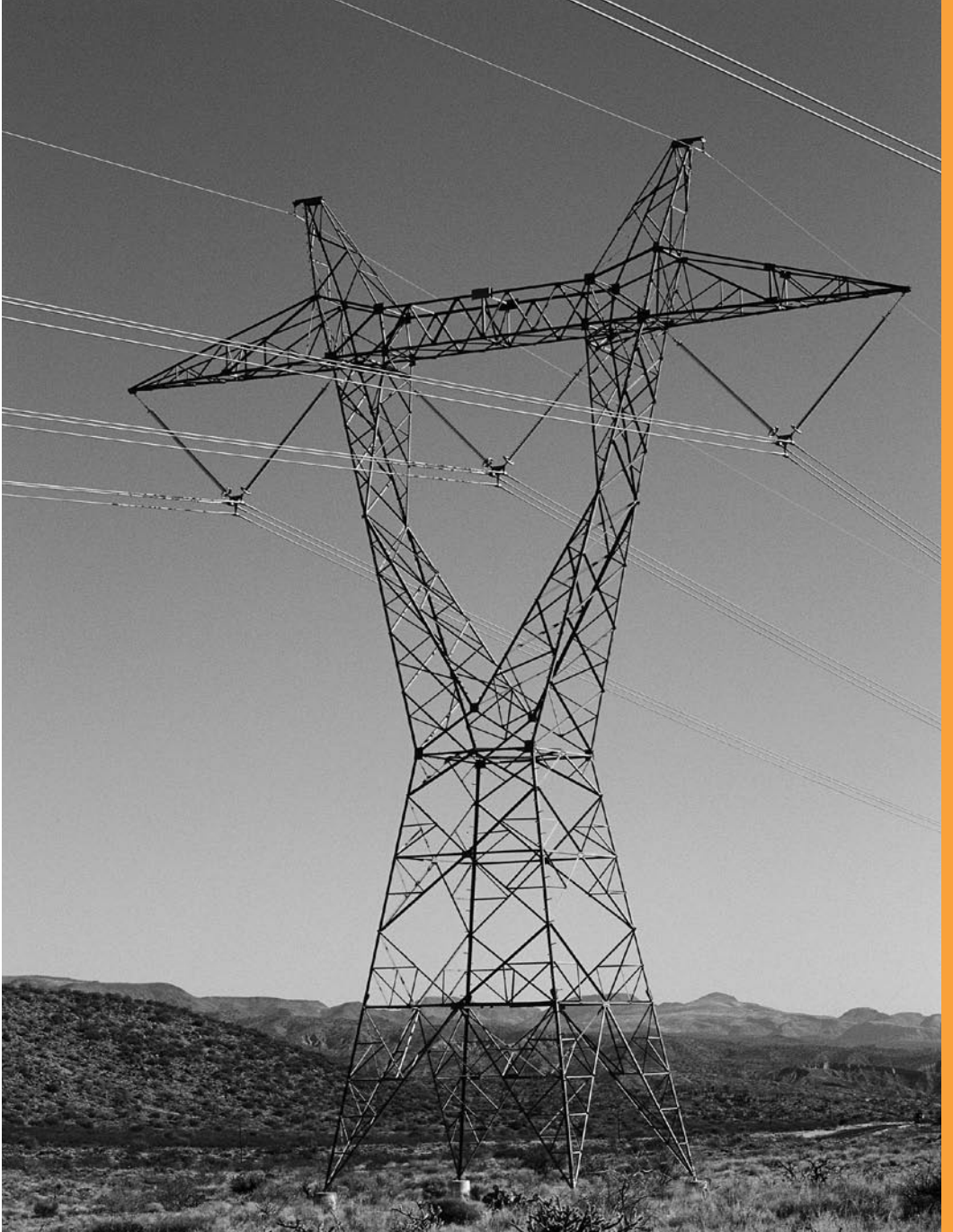
Bu yayının birçok bölümü bu konuları ele almaktadır.

PricewaterhouseCoopers'in deneyimi

Bu yayını PricewaterhouseCoopers'in dünya çapında altyapı hizmetleri sektöründeki liderlik pozisyonundan kazandığı deneyimi ile hazırlanmıştır. Bu liderlik pozisyonu PricewaterhouseCoopers Küresel Altyapı Hizmetleri Sektörü Grubunun tavsiyelerde bulunmasını ve uluslararası standartlarla ilgili tartışma ve uygulamalar hakkında söz sahibi olmasını sağlamaktadır.

Bu yayını faydalı bulmanızı dileriz.

1 Altyapı Hizmetleri Değer Zinciri ve Önemli Muhasebe Konuları

1 Altyapı Hizmetleri Değer Zinciri ve Önemli Muhasebe Konuları

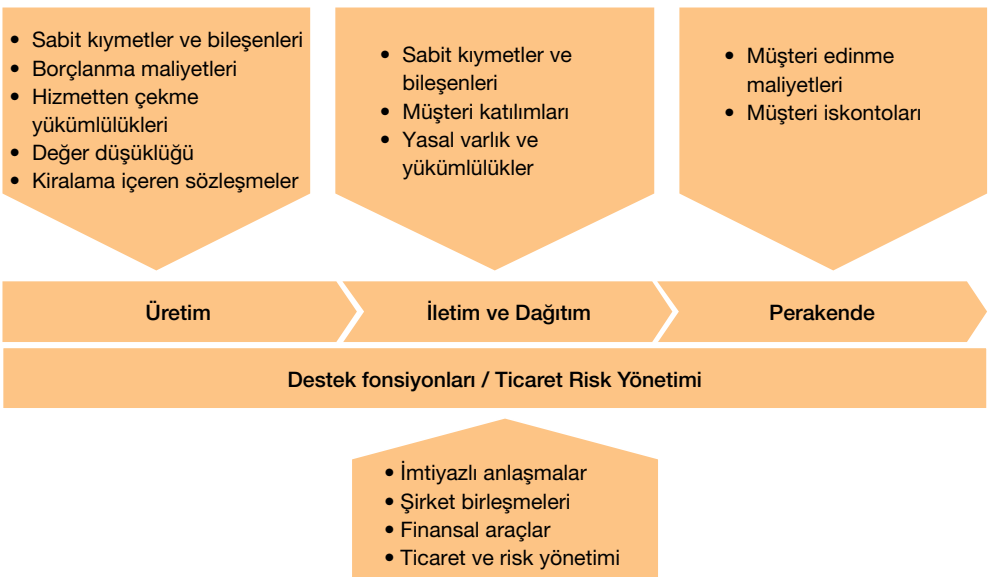
Petrol, gaz, elektrik veya su altyapıları olsun tüm altyapı hizmetleri şirketleri, ilgili ögeyi kaynağından çıkarma, müşteriye ulaştırma ve altyapı hizmetlerini sağlama sürecinde benzer problemlerle karşılaşmaktadırlar. Enerji üreten şirketler ise diğer emtialar gibi depolanamayan bir emtia ile uğraşmaktan ötürü daha büyük bir sorun ile karşılaşmaktadırlar.

Genellikle bir entegre enerji şirketi (altyapı hizmetleri) elektrik üretir, ülkenin veya bölgenin çeşitli yerlerine yüksek gerilim hatları ile dağıtır ve son olarak perakende dağıtım kanalları ile müşterilerine ulaşmasını sağlar. Sektör gelişmeye devam etmekte ve birçok farklı operasyonel ve hukuki modelle karşılaşmaktadır. Üreticiler, üretimde kullanılan kaynakları çeşitlendirmeye devam etmektedir. Fosil yakıtlar hala birinci sırada yer alırken biyo-yakıtlar, kojenerasyon ve rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynaklarına ilgi de giderek artmaktadır. Bazı batılı ülkeler daha birkaç yıl öncesine kadar hiç düşünmedikleri halde yeni nükleer santrallerin kurulmasını değerlendirmekteler.

Yasal düzenlemeler ülkeden ülkeye, hatta ülke içinde bile değişiklik göstermektedir ve bu değişiklikler karmaşık ve zorlu olabilmektedir. Rekabetin oluşması ve artırılması ile kaynakların çeşitlendirilmesi yönündeki baskı, emisyonu azaltacak ve yenilenebilir kaynakların kullanımını artırıcı finansal teşviklerin artışı kadar hissedilebilir olmaktadır.

Daha önce kurulmuş işletmeler yasalar tarafından üretim, iletim, dağıtım ve perakende olarak bölünebilir. Bu durumda rekabet, üretim ve perakende alanlarında ön plana çıkabilir. Üreticiler, potansiyel olarak değişken toptan enerji fiyatlarını dengeleyecek şekilde, uzun vadede yakıt alımlarını güven altına almak ve fiyat konusunda rekabet etmek isteyeceklerdir. Enerji müşterileri diğer perakende müşterileri gibi davranmaya başlamakta ve tıpkı petrol, telefon, su ve internet servis sağlayıcılarında aradıkları gibi enerji ürünlerinde de çeşitlilik, marka bağlılığı, en iyi fiyat veya daha cazip servis paketlerine yönelmektedirler.

Altyapı hizmetleri değer zinciri ve önemli muhasebe konuları

Kanun koyucunun fiyatlandırma, arz güvenliği, emisyon ve diğer çevreyi kirleten faktörlerin azaltılması gibi konularla ilgili devam eden yasal düzenlemeleri ve şirketlerin iş yapış şekillerini etkilemekte ve buna bağlı olarak bazı zorlu muhasebe sorunlarının da ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu yayın, altyapı hizmetleri sektörü için en önemli muhasebe konularını incelemektedir. Bu konular değer zincirindeki sırasına göre; üretim, iletim ve dağıtım, perakende olarak ele alınmıştır.

1.1 Üretim

1.1.1 Sabit kıymetler ve bileşenleri

UFRS'ye göre UMS 16 "Maddi duran varlıklar" standardında belirtildiği üzere 'bileşenlerin' amortismanına ilişkin özel düzenlemeler vardır. Bir maddi duran varlığın her bir önemli parçası ayrı ayrı amortismanına tabi tutulur. Benzer kullanım ömrüne sahip veya benzer şekilde tüketilen parçalar gruplandırılarak amortismanına tabi tutulabilir. Altyapı hizmetleri şirketleri için, birçok maddi duran varlığın parçalarının kullanım ömürlerinin toplam varlığın kullanım ömründen kısa olması karışıklıklara neden olabilir.

Bir varlığın bileşenlerinin belirlenmesi

Üretim varlıkları genellikle büyük ve karmaşık kurulumlardır. İnşası pahalı, zorlu çalışma koşullarına dayanabilecek özelliklerde olup periyodik değişim ve bakım gerektirmektedirler. Üretim varlıkları birbirinden farklı kullanım ömürlerine sahip birçok bileşenden oluşabilmektedir. Bu tür varlıkların her bir önemli parçası ayrı ayrı belirlenmelidir. Yerel muhasebe prensiplerine göre maddi duran varlığın bileşenlerinin ayrı ayrı kaydedilmesine gerek duyulmaması, UFRS'ye geçiş sürecindeki şirket için zorlu bir ayrıştırma sürecine yol açabilir. Bu özellikle eski enerji santrallerinde yaşanacak problemlerden biri olabilir. Bunun yanında, bazı yasal düzenlemelerin varlık kayıtlarının detaylı tutulmasını şart koşmaları, UFRS'ye geçiş sürecinde faydalı olabilir.

Şirket operasyonel verilerine bakarak bileşenler için gerekli bilgilerin hali hazırda muhasebe kayıtlarından ayrıştırılıp ayrıştırılmayacağına görebilir. Bazı bileşenler rutin tamir bakım veya

durdurma zamanlarına göre belirlenebilir. Diğer varlıklara kıyasla teknolojik eskime, korozyon, aşınma ve yıpranmaya eğilimli bileşenlere de önem verilmelidir.

Bileşenlerin amortismanı ("Overhaul")

Varlığın bütünü'nün kullanım ömründen daha kısa kullanım ömrü olan bileşenler daha kısa olan kendi kullanım ömürleri kullanılarak, kalan geri kazanılabilir değerleri amortismanına tabi tutulmalıdır. Bileşenlerin geriye kalan taşınan değeri, değişim sırasında varlıklardan çıkartılır ve değişim maliyeti aktifleştirilir.

Varlık üzerinde yapılan bakım maliyetleri gelecekte ekonomik fayda sağlayacak nitelikteyse varlığın bir bileşeni olarak aktifleştirilirken, bileşenlerin değişimi veya yeni varlıkların kurulumu gibi giderler oluştuğu dönemde gelir tablosuna yansıtılır. Tamir ve bakım yaptırmak yasal veya kontrole bağlı bir zorunluluk olmadığından bu maliyetler overhaul dönemleri arasında tahakkuk ettirilmemelidir. Şirket tesisdeki operasyonlarını durdurmayı seçerse bu tür maliyetlere katlanmak zorunda kalmayabilir.

1.1.2 Borçlanma maliyetleri

Bir maddi duran varlığın maliyetine inşası veya satın alınması sırasında ortaya çıkan borçlanma maliyetleri de girebilir. Bu borçlanma maliyetlerinin aktifleştirilmesi yalnız amaçlanan kullanıma veya satışa hazır duruma getirilebilmesi zorunlu olarak uzun bir süreyi alan varlıklar için söz konusu olabilir. Mart 2007'de UMS 23 "Borçlanma maliyeti"ne bazı eklemeler yapılmıştır. 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren geçerli olan revize edilmiş UMS 23, borçlanma maliyetlerinin aktifleştirilmesi veya giderleştirilmesi seçeneğini ortadan kaldırarak özellikli varlıklarla ilişkilendirilebilen borçlanma maliyetlerinin aktifleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Özellikli varlıklar, amaçlanan kullanıma veya satışa hazır duruma getirilebilmesi zorunlu olarak uzun bir süreyi gerektiren varlıklardır. Enerji santralleri, binalar, makineler örnek olarak verilebilir.

Borçlanma maliyetleri alım veya inşa işlemleri sürerken aktifleştirilmelidir. Bu maliyetler varlığın inşasının finansmanı amacıyla alınan özel fonların

maliyetlerinden oluşabileceği gibi özellikli varlıkla ilişkili harcamaların hiç yapılmamış olması durumunda ortaya çıkmayacak borçlanma maliyetleri de olabilir. Bir işletmenin genel amaçlı olarak borçlandığı fonların bir kısmının, bir özellikli varlığın finansmanı için kullanıldığı durumlarda; aktifleştirilebilecek borçlanma maliyeti tutarı, ilgili varlığa ilişkin yapılan harcamalara uygulanacak bir aktifleştirme oranı yardımı ile belirlenir. Bu aktifleştirme oranı, özellikli varlık alımına yönelik yapılmış borçlanmalar hariç olmak üzere, işletmenin ilgili dönem süresince mevcut tüm borçlarına ilişkin borçlanma maliyetlerinin ağırlıklı ortalamasıdır.

1.1.3 Hizmetten çekme yükümlülükleri

Altyapı hizmetleri sektörü çevre üzerinde önemli bir takım etkiler yaratabilir. Bir tesisin kullanım süresi dolduğunda hizmetten çekilme veya çevresel yenileme işleri yasal nedenler, faaliyet lisansı koşulları, şirket politikaları veya geçmiş tecrübeleri nedeniyle zorunlu olabilir. Yasal zorunluluk olmasa dahi verilen zararları karşılayacağına taahhüt eden bir şirket zimni kabulden doğan yükümlülük altına girebilir ve UFRS açısından yükümlülük doğabilir. Ayrıca enerji santralinin faaliyet süresi ve diğer kuruluşlar sırasında çevreye verilen zararlar nedeniyle çevre temizliği şirketin zorunluluğu olabilir. Bu düzenlemelerin maliyetlerinin şirket açısından önemli olduğu durumlarda hizmetten çekilme maliyetlerinin muhasebeleştirilmesi önem arz eder.

Hizmetten çekme karşılıkları

Hizmetten çekilme sonrası temizlik veya restorasyon gerektiren bir zorunluluk olduğunda karşılık ayrılması gerekir. Bu yükümlülüklerin varlığı ve kapsamı belirlenirken yerel yasal düzenlemeler dikkate alınmalıdır. Hizmetten çekme veya bir varlığın taşınmasına ilişkin yükümlülük varlık hizmete başladığında oluşur. Şirketler hizmetten çekme karşılıklarını hizmetten çekme sırasında oluşması beklenen nakit akışlarının bugünkü değerini bularak hesaplar. Karşılığın tutarı, varlığın maliyetinin bir parçası olarak tanımlanır ve varlığın kullanım ömrü boyunca amortismanına tabi tutulur. Hizmetten çekme dahil sabit kıymetin tüm maliyeti ekonomik fayda tüketimini en iyi yansıtan şekilde

amortismanına tabi tutulur. Enerji santralleri için en uygun yöntem süre bazlı amortismanına tabi tutmaktır.

Hizmetten çekme ve restorasyon 80-100 yıllık uzun bir süre sonunda gerçekleştirilecekse bile karşılıklar ayrılır. İşlemin gerçekleşeceği zaman dikkate alınarak karşılık tutarına iskonto uygulanır. İskonto işlemi sırasında paranın zaman değerini günün pazar koşullarında en iyi yansıtan vergi öncesi oran kullanılır. Şirketler aynı zamanda özel riskleri de göz önünde bulundurabilirler. Farklı hizmetten çekme zorunluluklarının kullanılacağı yöntemler, maliyetler ve zamanlama gibi etkenlerden kaynaklanan belirsizlikler nedeniyle farklı içsel riskleri olacaktır. Bu yükümlülüğe has riskler hazırlanan vergi öncesi nakit akışı tahminlerinde veya iskonto oranının bulunmasında dikkate alınabilir.

Hizmetten çekme karşılıklarının gözden geçirilmesi

Hizmetten geri çekme karşılıkları her bilanço döneminde gelecek nakit akımlarının zamanlaması ve tutarındaki tahminler ve iskonto oranındaki değişikliklere göre gözden geçirilir. Bir varlığın çıkarılması ile ilişkili karşılıklardaki değişiklikler içinde bulunulan dönemde o varlığın taşınan değerine eklenen veya taşınan değerinden çıkarılır. Fakat bu işlem sonucunda varlığın değeri negatif veya geri kazanılabilir tutarıdan fazla olamaz:

- karşılık tutarındaki düşüş varlığın taşınan değerini aşarsa fazlalık dönem kar/zarar hesaplarına yazılır;
- varlık maliyetinin üzerine eklenmesi gereken düzeltmeler yeni taşınan değer tamamen geri kazanılabilir olup olmamasına göre değerlendirilir. Tamamen geri kazanılabilir olmamasına neden olabilecek bir gösterge varsa varlığın değer düşüklüğü testine tabi tutulması gerekmektedir.

Hizmetten çekme yükümlülüğünün iskontosundaki artış gelir tablosunda finansal gider olarak tanımlanır.

1.1.4 Değer düşüklüğü

Enerji sektörü emtia fiyatlarına bağlılığı ve yoğun düzenlemeler nedeniyle önemli sermaye yatırımları gerektiren bir sektördür. Sabit kıymetlere yapılması gereken yatırımlar sektörü olumsuz ekonomik koşullara ve buna bağlı olarak değer düşüklüğü riskine maruz bırakmaktadır. Altyapı hizmetleri varlıkları değer düşüklüğüne dair bir gösterge olduğu anda değer düşüklüğü testine tabi tutulmalıdır. Bu işlem sırasında normal değer düşüklüğü ölçüm kuralları uygulanır.

Değer düşüklüğü göstergeleri

Altyapı hizmetleri sektöründe değer düşüklüğüne neden olan dış etkiler arasında perakende fiyatlarındaki düşüşler, yakıt fiyatlarındaki artışlar, yasal düzenlemelerdeki veya mevzuattaki değişiklikler sayılabilir.

Değer düşüklüğü göstergeleri aynı zamanda iç faktörlerden de kaynaklanabilmektedir. Bir varlığın veya nakit yaratan birimin hasar gördüğüne veya kullanılamaz duruma geldiğine dair kanıtlar bir değer düşüklüğü göstergesidir. Örneğin, yangında tamamen hasar görmüş bir enerji santrali muhasebesel anlamda değer düşüklüğüne uğramıştır. Diğer değer düşüklüğü göstergeleri nakit yaratan bir birimin satılma veya yeniden yapılandırılma planı veya işletmenin performansının beklenenden düşük olmasıdır. Bir varlığın veya varlık grubunun performansının yönetimin operasyonel veya finansal planlama beklentilerinden düşük olması da bir değer düşüklüğü göstergesidir.

Yönetim nakit yaratan birim bazında göstergelere karşı dikkatli olmalıdır. Münferit bir üretim terminalinde çıkan bir yangının, terminal ayrı bir nakit yaratan birim olduğundan bir değer düşüklüğü göstergesi olduğu yönetim tarafından dikkate alınmalıdır. Buna rağmen yönetimler genellikle değer düşüklüğü göstergelerini kendi işletme yönetim şekillerine göre bölgesel, ülkesel veya diğer varlık grupları bazında tanımlamaktadırlar. Bir değer düşüklüğü göstergesi belirlendiğinde, bu gösterge bölge bazında tanımlanmış olsa bile değer düşüklüğü testi nakit yaratan birim bazında yapılmalıdır.

Nakit yaratan birim

Nakit yaratan birim; diğer varlıklardan veya varlık gruplarından bağımsız, nakit girişi yaratan en küçük varlık grubudur.

Enerji üretim varlıkları buldukları yere göre veya birçok türbinin bulunduğu tek bir üretim tesisine göre nakit yaratan birim olarak adlandırılacaktır. Nakit yaratan birimlerin sayısının belirlenmesi paylaşılan altyapının kapsamına ve ayrı nakit girişi sağlayabilme gücüne bağlıdır. Nakit yaratan birimlerin belirlenmesi yönetimin varlık kullanımı tercihlerine bağlı değildir. Örneğin; bir şirketin gelişmiş bir bölgede birbirinden bağımsız yürütülebilen üç üretim santrali olduğunu varsayarsak yönetim üretim kararlarını fiyat beklentileri, talep ve verimliliğe bağlı olarak yapacaktır. Bu üç santrali, talebi karşılamak üzere en verimliden en az verimliye doğru kullanacaktır. Bu üç santral de ayrı birer nakit yaratan birimdir.

Geri kazanılabilir değer hesaplanması

Değer düşüklükleri nakit yaratan birimin taşınan değerinin geri kazanılabilir değerini aşması durumunda ortaya çıkar. Geri kazanılabilir değer bir varlığın "gerçeğe uygun değerinden" satış giderleri çıkarılarak bulunan değeri ile "kullanım değerinden" büyük olanıdır.

Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer (SMDGUD)

Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer (SMDGUD) bir varlık veya nakit yaratan birimin karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli gruplar arasında gerçekleştirilen satışın sonucunda elde edilmesi gereken tutardan, elden çıkarma maliyetlerinin düşülmesi suretiyle bulunan değerdir. Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer için iskonto edilmiş nakit akışının kullanılması varlık için pazarda uygun bir fiyat bulunamaması veya o varlık için geçerli olabilecek faal bir pazar olmaması durumunda kullanılabilir. Böyle durumlarda kullanılan veriler dış kaynaklı pazar bazlı veriler olmalıdır.

SMDUGD hesaplamasında kullanılan tahmini nakit akışları potansiyel bir alıcının varlık için ödeyeceği fiyat varsayımına göre yapılır. Bu nedenle kullanımdaki değer hesaplamasında kullanılmayan varlığın gelişimi üzerindeki sektör beklentileri de dikkate alınmalıdır. Yine de varsayımlar ve değer geçerli pazar verileri ve işlemler baz alınarak bulunmalıdır.

İndirgenmiş nakit akışları kullanılarak satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer hesaplaması yapıldığında vergi sonrası nakit akışları kullanılır. Kullanılan iskonto oranı sektördeki sıradan bir katılımcının sermaye maliyetine ilişkin vergi sonrası pazar oranları kullanılarak bulunacaktır.

Kullanım değeri

Kullanım değeri bir varlık veya nakit yaratan birimden o anki durumunda sağlanması beklenen nakit akışlarının bugünkü değeridir. Kullanım değeri UMS 36 "Varlıklarda değer düşüklüğü"nde belirtilen kurallara göre belirlenmelidir. Nakit akışları şirketin o anda sahip olduğu varlık üzerinden hesaplanmalı ve varlığı geliştirme planları veya gelecekteki getirilerini göz ardı ederken varlığın performansının aynen devamı için gerekli masrafları dahil etmelidir. İnşası devam eden ve henüz tamamlanmamış varlıklarının tamamlanma aşamasına kadar gereken nakit akışlarını da içermelidir.

Yabancı para cinsinden hazırlanmış nakit akışları o para birimine uygun oranla iskonto edilmelidir. Çıkan sonuç değer düşüklüğü testinin uygulandığı tarihteki geçerli kur kullanılarak şirketin kendi para birimine çevrilir.

Kullanım değeri için kullanılan iskonto oranı vergi öncesi iskonto oranıdır ve vergi öncesi nakit akışlarında kullanılır. Piyasalarda bu oran bulunmadığından değer düşüklüğü testinin en zor kısmını bu oluşturur. Vergi sonrası oranı brütleştirme, ertelenmiş verginin sıfır olması haricinde doğru sonucu vermeyecektir. Ertelenmiş vergi bulunmadıkça vergi sonrası oranı yükseltmek doğru sonucu vermez. Doğru vergi öncesi oranı bulmak karmaşık matematiksel bir işlemdir.

Kullanım değerinde kontrata bağlanmış nakit akışları

Kullanım değeri hesaplaması için kullanılan nakit akışları bahsedilen varlıktan elde edilmesi beklenen nakit akışları için yönetimin en iyi tahminlerini yansıtmalıdır. Kullanım değeri hesaplamasına dahil edilen emtia alım satım fiyatları, değer düşüklüğü testi sırasında geçerli olan fiyatlar olmalıdır veya varsa değer düşüklüğü testi tarihindeki ileri vadeli fiyatlar da kullanılabilir.

Bazı emtialar alım-satım sözleşmeleriyle bağlanmış olabilir. Eğer sözleşmeler bilançoda halihazırda gerçeğe uygun değeri üzerinden muhasebeleştirilmiyorsa, yönetim kullanım değerini hesaplamak için sözleşme fiyatlarını kullanmalıdır. Örneğin, nakit olarak ödenebilen ve kullanım istisnasının geçerli olmadığı bir emtia sözleşmesi bilançoda türev araç olarak gerçeğe uygun değerinden muhasebeleştirilir. Kullanım değerini hesaplarken bu sözleşmedeki fiyatları da dahil etmek, mükerrerlik yaratır.

1.1.5 Kiralama içeren anlaşmalar

UFRS'ye göre kiralama sözleşmesi şeklinde olmasa bile bir varlığın kullanım hakkının taraflarca kararlaştırılmış bir süre boyunca yapılan ödeme karşılığında kiralayanın sahip olmasını sağlayan anlaşmalar, kiralama işlemleri olarak nitelendirilir. Yakıt tedarik eden taraflara da kullanılan varlıkların geçişi anlaşmaları yapılabilir.

UFRSYK 4 "Bir anlaşmanın kiralama işlemi içerip içermediğinin belirlenmesi" bu konuya açıklık getirmektedir. Anlaşmanın kira içerdiği belirlendikten sonra, bu kiralamanın operasyonel veya finansal kiralama olarak sınıflandırılması gerekmektedir. UMS 17 Kiralama işlemlerindeki prensipler çerçevesinde operasyonun ana risk ve getirilerinin çoğunu taşıyan kiralama finansal kiralama olarak sınıflandırılır.

Bu sınıflandırmanın önemli etkileri vardır. Kiralayan kiralanan varlığı, alacak olarak kaydeder. Finansal kiralamada kiracı varlığı finansal kiralama ve yükümlülük olarak kaydeder. Bir operasyonel kiralama işleminde kiracı bir varlık ve yükümlülük kaydetmez. Kiralayan, varlığı kiralanan varlık olarak kaydeder.

Altyapı hizmetlerinde, başka müşterilerinin olması ve üretimin büyük kısmının üçüncü taraflara satıldığı durumlarda da operasyonel kiralama olarak sınıflandırılabilir.

Enerji alım anlaşmaları

Alıcının enerji sevkinin kontrol ettiği, tüm ürünü almak karşılığında üreticiye tesisin tüm finansmanını sağlayacağını garanti ettiği durumlarda enerji alım anlaşmalarının finansal kiralama anlaşması olarak sınıflandırılması zor değildir. Rüzgar enerjisi veya hidroelektrik santralleri gibi üretim girdilerinin hava ve su gibi kontrol edilemeyen etkenlerin olması durumunda zorluklar ortaya çıkar.

Örneğin; tipik bir rüzgar santrali kontratı aşağıdaki unsurları içerecektir:

- ürün çıktısının %100'ünü kapsayacak;
- varlığın tüm kullanım süresi boyunca sürecek;
- rüzgar esintisi olduğu sürece belli bir elektrik üretimi olacağına garantisiz olacak;
- alıcının bakım zamanlarına karar verme hakkı olacak;
- süreye bağlı ödeme yerine birim başına belirli fiyatlandırma yapılacaktır.

Dünyada yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimine hükümetlerin verdiği teşvik veya getirdiği zorunluluklar nedeniyle rüzgar enerjisi ve temiz enerji üretimi gelişmektedir. Üretici, rüzgar santralinin ürettiği enerjinin genellikle %100'ünü tek bir müşteriye satmakta ve operasyonel giderlerini, borçlanma maliyetlerini ve geliştirme maliyetlerini karşılamasına izin verilmektedir.

Üretimin %100'ünün asgari üretimle garantilendiği bir enerji alım anlaşması finansal kiralama şartlarına uyuyor olabilir. Yatırımcı, anlaşmayı elektrik üretimi rüzgara bağlı olsa bile tek bir anlaşma olarak hazırlayabilir.

Yer değiştirebilir varlıklar

Enerji şirketleri, üretim tesislerini müşterinin sahip olduğu veya kontrol ettiği bir alan üzerine inşa edebilir. Böyle durumlarda genellikle müşterinin yoğun enerji kullandığı durumlarda veya müşterinin ürün üretimi sonrası ortaya çıkan atıkların da yakılarak elektrik üretebildiği durumlarda görülür.

Bu tür anlaşmalar risk ve getirinin çoğunluğunun müşteriye ait olması nedeniyle UMS 17'ye göre finansal kiralama olarak değerlendirilebilir. Finansal kiralama ile uyum gösteren özelliklerden bazıları müşterinin üretimin neredeyse hepsini alması ve varlığın her an kullanıma hazır olmasını sağlamak için gerekli harcamalara katlanmasıdır. Finansal kiralamanın genel göstergelerinden biri tesisin finansmanını sağlamak için bir garanti sağlamasıdır. Bu garanti al veya öde kontratı olabileceği gibi borçluluk anlaşması şeklinde de olabilir.

1.2 İletim ve dağıtım

1.2.1 Sabit kıymetler ve bileşenleri

Bazı şebeke şirketleri ulusal muhasebe ilkeleri gereğince şebekeye yaptıkları harcamaları yenileme şeklinde muhasebeleştirirler. Harcamalar tamamen giderleştirilir ve şebeke varlıkları ile birlikte amortismanına tabi tutulmazlar. Bu muhasebe uygulaması UFRS açısından uygun değildir. Şebeke şirketleri için bu önemli bir değişikliktir ve uygulama zorlukları yaratabilir.

Elektrik iletim sistemleri veya petrol boru hatları olan şebeke varlıkları pek çok ayrı bileşenden oluşabilir. Bu bileşenlerin bir kısmı önemli olmayabilir. Bileşenleri belirlemedeki pratik bir yaklaşım, şirketin önemli yatırım harcamalarını ve yakın gelecekte değişmesi gereken ana bileşenler için yapılacak harcamaları içeren orta ve uzun vadeli bütçenin ele alınmasıyla olacaktır. Değişim, yenileme ve bakım dönemlerini belirlemeleri açısından şirket mühendislerinin de bileşenlerin belirlenmesi sürecine dahil edilmeleri gerekir.

Şebeke parçaları farklı kullanımlarına sahip olan önemli parçalar şeklinde detaylandırılmalıdır.

Parçaların sayısı ve dağılımının belirlenmesi şirketin kendi şartlarında belirlenir. Bu analiz yapılırken farklı parçaların maliyetleri, varlığın dağılımı, faaliyet amacı, bulunduğu yer ve teknik tasarım gibi faktörler göz önünde bulundurulabilir.

Harcamalarını giderleştirme geleneği olan bir şirketin hangi harcamaların giderleştirileceği ve hangi harcamaların aktifleştirileceğini ayırtmada çaba göstermesi gerekebilir. Önemlilik kavramı bu konuda yol gösterici olabilir. Yenileme maliyetleri varlık için önem arz ediyorsa ve kriterlere uyuyorsa bu masraflar aktifleştirilebilir.

Şebeke şirketleri varlıkların belirsiz kullanım ömürleri olduğu varsayımına alışık olabilirler. UMS 16 “Maddi duran varlıklar” kapsamına giren her varlık için belirli bir kullanım süresi belirlenecektir. Tamir ve bakım bu varlıkların kullanım ömürlerini uzatabilir, ama sonunda bu varlıkların da değiştirilmesi gerekecektir.

Tüm ana bileşenler için bir hurda değeri belirlenmelidir. UMS 16’da belirtildiği üzere varlık kullanılabilir ömrünü tamamen doldurduğundan genellikle bu değer sıfır olacaktır. Şirketin varlığın ilk kaydı yapılırken maliyetini önemli parçalar üzerine dağıtması zorunludur. Her bir parça kendi kullanım ömrüne göre amortismanına tabi tutulur. Dönem amortisman giderini belirlemek için benzer kullanım ömrüne sahip farklı parçalar gruplandırılarak amortismanına tabi tutulabilir.

1.2.2 Müşteri katılımları

Müşterilere sağlanan altyapı hizmetleri ile ilgili karşılık ayrılabilmesi için doğalgaz, su veya enerji olmasına bakılmaksızın fiziksel bir bağlantıya sahip olunması gerekir. Müşterilere ulusal veya bölgesel şebekeden bu bağlantıyı sağlamak için önemli bir yatırım gerekebilir. Bu çoğunlukla müşterinin ana şebekeden uzak olduğu veya alacağı hizmetin yüksek değerli teçhizatla yapılacağı durumlarda ortaya çıkar. Buna örnek olarak müşterinin ana şebekeye bağlanması için bir alt şebekenin kurulması verilebilir.

Birçok altyapı hizmetleri şirketi, müşterisinin altyapı hizmetlerine ulaşması için bağlantı maliyetlerine katılımda bulunmasını zorunlu tutmaktadır. Altyapı hizmetleri şirketi bağlantı altyapısını inşa eder ve bakım sorumluluğunu

elinde bulundurur. Ortak muhasebe uygulaması; bağlantı teçhizatlarının maddi duran varlık olarak aktifleştirilmesi ve müşteri katılım paylarının ertelenmiş gelir olarak kaydedilmesi ve uygun süre boyunca gelir tablosuna dönemler boyunca kaydedilmesidir. Bu süre genellikle maddi duran varlığın kullanım ömrü olmaktadır.

Alt şebeke gibi büyük bağlantı harcamaları birçok müşteriye fayda sağlayacağından katılım payı da bu müşteriler arasında bölüştürülebilir. Buna esasen, bağlantı teçhizatı bir müşteriye fayda sağlayacak ve genel şebekeden ayırt edilebilir özellikteyse bu teçhizatın müşteriye kiralanıp kiralanmadığı konusu dikkate alınmalıdır. Anlaşmanın kiralama kapsamında olup olmadığı ve kiralama kapsamındaysa operasyonel veya finansal kiralama sınıflandırmasından hangisi olacağı UFRSYK 4 ve UMS 17 kapsamında değerlendirilmelidir.

UFRSYK tarafından müşteri katılımları için yukarıdaki açıklamalarla örtüşen taslak bir yorumlama yayınlanmıştır (UFRSYK D24 Müşteri katılımları). Ancak detaylı şartlar yorumun sonuçlanmasıyla kesinleşecektir.

1.2.3 Düzenleyici varlık ve yükümlülükler

Altyapı hizmetlerinin tamamen serbestleştirilmesi, emtiaın iletim ve dağıtımı için gerekli fiziksel altyapı nedeniyle pratik değildir. Özelleştirme ve rekabet genellikle fiyat düzenlemeleri ile dengelenmektedir. Bazı altyapı hizmet sağlayıcıları, düzenleyici tarafından öngörülen maliyet artı kar payı fiyatlandırmayı kullanarak, tekel olarak hizmet vermektedirler.

Düzenleyici rejim ülkeden ülkeye değişmektedir. En sık rastlanan iki uygulama teşvik usulü düzenlemeler ve tarife usulü düzenlemelerdir. Teşvik usulü düzenlemeyi seçen düzenleyiciler genellikle altyapı maliyetlerinde verimlilik sağlamayı amaçlayarak kazanılabilir gelirleri ortaya koymaktadır. Tarife usulü ile çalışan bir altyapı hizmet sağlayıcısı ise genellikle personel giderleri dahil operasyonel masraflarını karşılayabilecek şekilde belirlenmiş bir fiyatla çalışmaktadırlar.

Şirketin muhasebe politikaları bulunduğu ülkenin kuralları ve UFRS dikkate alınarak hazırlanmalıdır.

UFRS’de özel bir tanımlama kuralı olmadığından düzenleyici bir varlık veya yükümlülük kendi başına bir finansal varlık, maddi olmayan duran varlık veya finansal yükümlülük olmalıdır.

Gelecek fiyat artışları

Serbest fiyat uygulanmayan bir piyasanın genel özelliklerinden biri düzenleyicinin geçmiş maliyetlerin telafisi amacıyla gelecekteki fiyat artışlarına izin veren anlaşmalar yapmasıdır. Bu artışlar düzenleyicinin aksi durumda izin vereceği maliyet artışı kar hesaplamalarından daha yüksektir.

Fiyat artışları ile ilişkilendirilen maliyetler iki kategoriye ayrılabilir. Bunlar operasyonel içerikli maliyetler ve sermaye maliyetleridir. Operasyonel maliyetlerden kasıt bütçelenmemiş personel maliyetleri, dalgalı piyasalarda yakıt fiyatlarında meydana gelen artış gibi maliyetlerdir. Bu maliyetler UFRS kapsamında oluştukları anda gider yazılırlar ve personel hizmeti sağlandığı veya yakıtın alındığı dönemde satışların maliyetine eklenirler. Bu masraflar o dönemde satılan enerjinin üretimi ile doğrudan ilgilidir.

Sermaye maliyetleri kötü hava şartları nedeniyle sabit kıymetlere zarar gelmesi veya beklenmedik sigortalanmamış olaylar olabilir. UFRS’ye göre hasar gören varlıklar için değer düşüklüğü ayrılmalıdır. Varlıkların değişimi maliyeti de uygun şekilde maddi duran varlık olarak aktifleştirilmelidir.

Yasal düzenlemeler gelecekte müşterilere birim başına ek masrafların faturalanmasına izin verebilmektedir. Bu, anlaşma üzerindeki tarifinin gerçekleşmesiyle değil; doğalgaz, elektrik veya suyun müşteriye ulaştırılmasıyla finansal alacaklarda bir artışa sebep olur. Tarife anlaşmaları var olan lisansın içeriğinin değişmemesi nedeniyle maddi olmayan duran varlıklarda bir artışa neden olmaz. Gelecekteki fiyat artışı nedeniyle oluşan telafi alacakları doğalgaz, elektrik ve su ulaştırıldığı zaman alacak olarak tanımlanır.

Gelecek fiyat düşüşleri

Var olan fiyat düzenlemeleri, altyapı hizmetleri şirketlerini gelecekteki bir dönemde fiyatlarını

düşürmek zorunda bırakabilir. Fiyatlardaki düşüş önceden yapılan tahsilatların geri ödenmesine genellikle yol açmayacağından ötürü nadiren yükümlülük doğurabilir. Fiyat düşüşünden müşterilerin sağlayacağı avantajlar yalnız müşteri alım yapmaya devam ederse ortaya çıkar. Bu bir yükümlülük yaratmak için yeterli değildir. Yükümlülük, müşterilere veya devlete herhangi bir geri ödeme yapılacak olması durumunda veya fiyat düşüşünün ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşme olmasına neden olacak kadar etkili olması durumunda oluşur. Müşterilere veya devlete nakit ödeme yapılacak olması finansal yükümlülük doğurur. Ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşme olması ise karşılık doğurur.

Bu fiyat düşüşünden yararlanmak için müşterinin gelecekte alım yapmaya devam etmesi gerektiğinden, UMS 39 veya UMS 37 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar açısından fiyat düşüşleri nedeniyle bir finansal yükümlülük doğması nadiren görülür.

UFRSYK düzenleyici varlık ve yükümlülükleri iki kez incelemiştir. Birincisi imtiyazlı hizmetleri incelerken, ikincisi ise UMS 8 Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalara göre FAS 71’in uygulanıp uygulanmayacağıyla ilgili gelen bir sorudur. Her iki durumda da UFRSYK, FAS 71’deki tanıma kriterlerinin UFRS ile tam uyuşmadığına ve tarife bazlı altyapı hizmetleri ile ilgili olan finansal varlık ve yükümlülüklerin UFRS kapsamında değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varmıştır.

Düzenleyici varlıklar ve işletme birleşmeleri

Bir işletme birleşmesi sonucu altyapıların edinilmesi altyapının tüm varlık ve yükümlülüklerinin gerçeğe uygun değerleriyle tanınmasını gerektirir. Altyapı hizmetlerinin ileride daha yüksek tarife uygulamaya veya fiyat düşürmeye hakkı olması lisans değerinin oluşmasında etkili olacaktır. Edinilen lisansın değeri ayrı bir düzenleyici varlık olarak değerlendirilmektense lisansın gerçeğe uygun değerine yansıtılır.

Yüklenilen maliyetler

Yüklenilen maliyetler, altyapı hizmetlerinin

günlük olağan faaliyetleriyle ilişkilendirilemeyen düzenleyici varlıkların bir çeşididir. Altyapı hizmetlerinin daha serbestleşmesi için sermaye varlıklarının zararına elden çıkarılmasını zorunlu tutmasıyla ortaya çıkar. Katlanılan maliyete yüklenilen maliyet denilir ve sermaye varlığının elden çıkarılmasıyla oluşan bu zararın telafisi için, düzenleyici, şirketin müşterilerine daha yüksek tarife uygulamasına izin verir.

1.3 Perakende

1.3.1 Müşteri edinme maliyetleri

Serbest piyasa koşullarının oluştuğu ve rekabetin hayata geçirildiği piyasalarda müşterilerin bir sağlayıcıdan diğerine geçtikleri sıklıkla görülmektedir. Bu piyasalarda altyapı hizmetleri şirketleri müşteri kazanma faaliyetlerine ve müşteri ilişkilerine yatırım yapmaktadırlar. Belli bir takım durumların gerçekleşmesi halinde yapılan bu yatırımların maliyetleri aktifleştirilebilir. Müşterilerle sözleşmeyle bağlanmış anlaşmalarla doğrudan ilişkilendirilebilen maliyetler aktifleştirilir ve sözleşme süresi boyunca giderleştirilir. Bu maliyetler komisyonları veya müşterinin sözleşmeyi imzalaması için verilen primleri içerir.

Buna rağmen, yeni bir yere hizmet sağlamak, yeni müşteri kazanmak için reklam yapmak gibi işletmenin genel gelişimini sağlamak için yapılan harcamalar işletme içi yaratılan şerefiyedir ve aktifleştirilemez. Şirketin yeni müşteriyi ilişki kurması üzerine yeterli kontrolü olmadığından, bu durum varlık tanımına uymadığından veya müşteriyi ilişkilendirilecek harcamaların ayrı ayrı tanımlanamamasından dolayı bu tarz genel harcamalar aktifleştirilmez.

Öte yandan, işletme birleşmesi sonucu edinilmişse müşteri ilişkileri tanınmalıdır. Müşteri listeleri, müşteri kontratları ve müşteri ilişkileri gibi maddi olmayan duran varlıklar edinme tarihindeki gerçeğe uygun değeri üzerinden tanınır.

1.3.2 Müşteri indirimleri

Altyapı hizmetleri şirketleri, müşterilerin belli tarifeler veya ödeme planlarını kabul etmesi için bazı indirimler uygulayabilirler. Bu uygulamalarla ilgili maliyetlerin, satış gelirlerinden ayrılması için dikkatle belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin,

bir müşterinin üç ayda bir yerine ayda bir ödeme yapması için verilen bir indirimin satış geliri ya da fiyatın içine gömülmüş finansal gelir olarak tanımlanmasının gerekip gerekmediği irdelenmelidir.

1.4 Şirket Genelindeki Konular

1.4.1 İmtiyazlı Hizmet Anlaşmaları

Kamu sektörü / özel sektör ortaklıkları, devletlerin, altyapı hizmetlerinin tedarikine özel sektör katılımını sağlamak için kullandığı bir yöntemdir. Bu altyapı hizmetleri paralı yollar, cezaevleri, hastaneler, toplu taşıma araçları ile su ve elektrik dağıtım hizmetleri ile bu gibi diğer hizmetleri kapsar. Bu tip anlaşmalar genellikle imtiyazlar olarak tanımlanır ve bu anlaşmaların büyük çoğunluğu UFRSYK 12 "İmtiyazlı Hizmet Anlaşmaları" kapsamına girmektedir. Bu kapsamdaki anlaşmalarda bir özel sektör işletmesi altyapıyı inşa eder, altyapının bakımını yapar ve kamuya ilgili altyapı hizmetini sağlar. İşletmeye, vermiş olduğu hizmetler karşılığında değişik şekillerde ödeme yapılır. Birçok imtiyaz, İmtiyazlı hizmet anlaşmasının süresi sonunda ilgili altyapı varlıklarının devlete geri teslim edilmesi yükümlülüğünü getirmektedir.

UFRSYK 12, imtiyazı tanıyan devlet veya devlet kurumlarının, işletmecinin altyapı ile hangi hizmetleri vermesi gerektiğini, bu hizmetleri kimin için vermesi gerektiğini ve hangi fiyat üzerinden vermesi gerektiğini denetlemesi ve düzenlemesini gerektiren anlaşmalar için geçerlidir. İmtiyazı tanıyan ayrıca, anlaşma döneminin sonunda altyapının geriye kalan kısmına ilişkin önemli payı da kontrol eder.

Yap-işlet-devret modeliyle yapılan enerji santralleri, su ve elektrik dağıtım tesisleri ve enerji tedarik şebekeleri, imtiyazlı hizmet anlaşmalarına konu olabilecek altyapı örnekleridir.

Devlet, yeni bir şehrin inşası için yetkilendirilmiş bir enerji dağıtım şirketine, ilgili dağıtım şebekesini inşa etmesi, bakımını yapması ve 25 yıllık bir süre için işletmesi imtiyazını tanıyabilir. İşletmeci, hizmet anlaşmasının sonunda, dağıtım şebekesini belirlenen hizmet verebilir düzeyde altyapı imtiyazını tanıyana teslim edecektir.

Ulusal düzenleyici fiyatları, maliyet artı esasına göre belirler. İmtiyaz anlaşması, verilen hizmetin kesilmesi durumunda maddi cezalara neden olacak hizmet taahhütlerini içermektedir. Devlet, güç dağıtım şirketini, şehirde ikamet eden herkesin elektrik hizmetine genel erişimini sağlamakla yükümlü kılmaktadır ve hangi fiyattan kullanıma sunulacağını düzenlemektedir. Müşterilerin, ödeme zorluğu yaşaması durumunda, oluşabilecek borçlarından dolayı elektrik hizmetleri verilmeyecektir.

Bu anlaşma, bir imtiyazlı hizmet anlaşmasının aşağıda açıklanan birçok niteliğini içerdiği için UFRSYK 12'nin kapsamına girmektedir:

- Hizmet anlaşmasını yapan taraf (imtiyaz taniyan), devlet kurumları dahil olmak üzere, bir kamu sektörü işletmesi veya hizmeti sunma sorumluluğunun devredildiği bir özel sektör işletmesidir.
- İşletmeci, altyapının ve ilgili hizmetlerin en azından bazılarının yönetiminden sorumludur ve sadece imtiyaz taniyan taraf adına vekil olarak hareket etmez. (İşletmecinin elektrik şebekesinin bakımı ve elektriğin dağıtımı ile ilgili yükümlülüğü bulunmaktadır.)
- Söz konusu anlaşma, performans standartları ve fiyatların düzenlenmesine yönelik mekanizmalar ile ihtilafların çözümüne yönelik anlaşmaları belirleyen bir sözleşme tarafından yürütülür. (Düşük performans ve maliyet-artı tarifeleri için mali cezalar verilmektedir.)
- İşletmeci, başlangıçta altyapıyı hangi tarafın finanse ettiğine bakmaksızın az miktarda bedel karşılığında veya hiçbir ek bedel almadan anlaşma döneminin sonunda belirlenmiş koşullar çerçevesinde altyapıyı, imtiyaz taniyana teslim etmekle yükümlüdür.

UFRSYK 12 kapsamında, işletmecinin imtiyazlı hizmet anlaşması kapsamında elde ettiği hakları muhasebeleştirildiği iki muhasebe modeli vardır:

- Finansal Varlık - İşletmeci, bir finansal varlığı, imtiyaz taniyanın verdiği nakit veya diğer bir finansal varlığı elde etmeye ilişkin sözleşmeden doğan koşulsuz bir hakka sahip olduğu ölçüde muhasebeleştirir. Finansal Varlık, UMS 12

Finansal Araçlar: Sunum, UMS 39 ve UFRS 7
Finansal Araçlar: Açıklamalar kapsamındadır.

- Maddi Olmayan Duran Varlık - İşletmeci, maddi olmayan bir duran varlığı, kamu hizmeti kullanıcılarından ücret tahsil etme hakkını elde ettiği ölçüde muhasebeleştirir. Kamu hizmeti kullanıcılarından ücret tahsil etme hakkı, nakit elde etmek için koşulsuz bir hak değildir; çünkü tutarlar, kamunun hizmeti kullandığı ölçüde koşula bağlıdır. Söz konusu hak, UMS 38 kapsamındadır.

UFRSYK 12 yeni bir yorumdur, 2008'de ilk kez uygulanmıştır. İmtiyaz taniyan ile hizmet sağlayıcılar arasındaki anlaşmalar karmaşıktır ve örnekleri yukarıdaki örnek gibi nadiren açıkça anlaşılır. Uygun muhasebe modeli UFRSYK 12 kapsamında olmasına rağmen, her zaman anlaşılır derecede açık olmayabilir. İşletmeler, anlaşmaların yorum kapsamında olup olmadığı ve finansal varlık veya maddi olmayan duran varlık modellerinden hangisinin uygun olduğu konusunda detaylı incelemeler yapmalıdır. Bazı karmaşık anlaşmaların farklı aşamaları iki modelin unsurlarına sahip olabilmektedir. Her bir unsurun ayrı ayrı muhasebeleştirilmesi uygun olacaktır. UFRSYK 12'nin ilk kez uygulaması sırasında, geriye yönelik olarak uygulanmalıdır, örnek olarak, karşılaştırmalı değerler bu kapsamdaki imtiyazlar için geriye dönük olarak yeniden düzenlenmelidir.

1.4.2 İşletme Birleşmeleri

İşletme ve varlık satın almaları altyapı hizmetleri sektöründe yaygındır. Bu satın almalar, işletme birleşmeleri şeklinde veya bir grup varlıkların edinilmesi şeklinde olabilir. UFRS 3 İşletme Birleşmeleri, bu tip işlemler için yol göstermektedir ve bu işlemlerin muhasebeleştirilmesi önemli farklılıklar göstermektedir. UFRS 3, Ocak 2008'de revize edilmiştir. Revize standartlar 1 Temmuz 2009 tarihinde veya sonrasında başlayan dönemler için geçerlidir. Standartlar, raporlanan işletmenin ekonomik işletme görüşünü sağlamlaştırmış ve gelir tablosuna kayıt edilen gerçeğe uygun değerlerde değişikliklere neden olmuştur. Tüm işletme birleşmeleri satın alma yöntemi ile muhasebeleştirilir. Satın alma yöntemi aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Edinen işletmenin belirlenmesi.
- Birleşme tarihinin belirlenmesi.
- Edinilen tanımlanabilir varlıkların, tanımlanabilir borçların ve azınlık paylarının finansal tablolara yansıtılması ve ölçülmesi.
- Edinilen için ödenen bedelin finansal tablolara yansıtılması ve ölçülmesi.
- Şerefiye veya pazarlıklı satın alma sonucunda oluşabilecek kazancın muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi.

UFRS 3R ve UMS 27R ile önceki standartlar arasındaki önemli farklılıklar aşağıdaki gibidir:

- Tek bir sözleşme ile yapılan işletme birleşmeleri ve sadece ortak faydalı işletmeleri ilgilendiren işletme birleşmeleri revize UFRS 3'e göre muhasebeleştirilir.
- Uygulama rehberindeki önemli değişiklikler ile işin tanımındaki önemsiz değişiklikler
- İşletme birleşmesi ile ilişkili işlem maliyetleri, gerçekleştiğinde giderleştirilir ve edinilen maliyetlerine eklenmemektedir.
- Edinen, koşullu bedelli satın alma tarihinde gerçeğe uygun değeri ile muhasebeleştirilir. Bu tip koşullu bedelin gerçeğe uygun değerinde sonradan gerçekleşen değişimler genellikle gelir tablosunu etkiler.
- Edinen işletme, payların %100'ünün edinilmesine (tam şerefiye yöntemi) veya oransal olarak payların alınması ile toplam şerefiyenin bir bölümünün edinilmesine (UFRS 3'te yer aldığı şekli ile) bakılmaksızın, edinilen işletmedeki şerefiyenin tamamını muhasebeleştirir.
- Daha önceden elde edilen azınlık payları (finansal varlık veya iştirak olarak), kontrolün elde edildiği tarihteki gerçeğe uygun değeri ile yeniden ölçülür ve ortaya çıkan kar ya da zarar gelir tablosunda muhasebeleştirilir.
- Edinen işletmeye transfer edilen tutarları, işletme birleşmesinin bir parçası olarak edinilen varlıkları ve üstlenilen yükümlülükleri veya uygun UFRS'na göre ayrı olarak muhasebeleştirilecek diğer işlemleri belirlemek için yeni karşılıklar bulunmaktadır.

- Kiralamalar ve sigorta sözleşmeleri hariç olmak üzere, satın alma tarihinde geçerli olan koşullara göre gerçekleşen işletme birleşmesinde, edinilen veya üstlenilen varlıkların, yükümlülüklerin ve sermaye araçlarının gösterimi ve sınıflandırmasında yeni bir rehber bulunmaktadır. Bu rehber, saklı türev ürünlerin yeniden değerlendirilmesini de içermektedir.
- Maddi olmayan duran varlıklar, tanımlanabilir olması durumunda şerefiyeden ayrı olarak muhasebeleştirilir (maddi olmayan duran varlıkların ayrıştırılmasının mümkün olması veya bu varlıkların sözleşmeden veya diğer yasal haklardan kaynaklanması durumunda). Güvenilir şekilde ölçülebilme kriterinin karşılanacağı varsayılır.
- İşletme birleşmesinin ilk muhasebeleştirilmesinden sonra edinilen işletme tarafından ertelenmiş verginin muhasebeleştirilmesi, şerefiyenin düzeltilmesini gerektirir ki, bu düzeltme ölçüleme döneminde yapılmalıdır. (Satın alma tarihinden itibaren bir yılı geçmemelidir.) Düzeltmenin yapılabilmesi için satın alma tarihinde var olan olayların ve durumların yeni öğrenilmesi gerekir. Aksi halde, düzeltme, şerefiyede herhangi bir değişikliğe neden olmadan gelir tablosuna yansıtılmalıdır.
- Sermaye paylarının, azınlık paylarına alım ve satımlarının tamamı işletmenin geri satın alınan kendi hisse işlemleri olarak ele alınmalıdır. Edinilen ve verilen tutarlar arasındaki fark ve azınlık paylarının tutarları özkaynaklara kayıt edilir. İşletmeler, bir iştiraklerinin kısmi satışından elde ettikleri gelirleri raporlayamayacaklardır.
- İlave açıklama gereklilikleri

Bu koşulların birçoğu altyapı hizmetleri işletmeleri ile ilgilidir. Koşullu bedel madene dayalı endüstrilerde daha yaygındır, pay sahipleri keşfedilmemiş kaynaklardan veya olumlu fiyat hareketlerinden daha fazla kar elde etmeyi beklemektedirler. Düzenlemeler ise altyapı hizmetleri sektöründe daha az yaygındır. Bu tip tüm düzenlemeler koşullu bedel rehberinde açıklanmış olacaktır ve işlem tarihinde ödemenin mümkün olup olmamasına bağlı olmaksızın edinilen işletmenin yükümlülükleri olarak muhasebeleştirilir. Sonradan gerçekleşen tüm

değişiklikler gelir tablosuna yansıtılır.

Bir işlemin, işletme birleşmesi veya varlık edinimi olup olmadığı hakkında karar verilmesi, maddi olmayan duran varlıkların muhasebeleştirilmesi ve değerlendirilmesi, şerefiye ve ertelenmiş vergi, altyapı hizmetleri endüstrisinde karşılaşılan ortak konulardandır.

İşletme Tanımı

Bir işletme, yatırımcılara getiri veya diğer ekonomik fayda sağlamak amacıyla yönetilen entegre aktiviteler bütünüdür. Bu tanımın iki önemli unsuru 'yatırımcıların getirisi' ve 'aktivitelerin entegrasyonu'dur. Bir işletme birleşmesi ile bir varlık grubu büyük oranda farklı kavramlardır. İşletme birleşmesi genellikle şerefiye ve ertelenmiş verginin muhasebeleştirilmesi ile sonuçlanmaktadır. Varlık işlemi ilk muhasebeleştirilme muafiyeti olduğu için genellikle ertelenmiş vergiye konu olmamaktadır. Varlık işlemindeki unsurlar gerçeğe uygun değerleri baz alınarak edinilen her bir varlık ve yükümlülüğe dağıtılır.

Bir ülkedeki bütünleşmiş altyapı hizmetlerinin veya üretici grubunun edinimi işletme birleşmesi olarak UFRS 3 kapsamındadır. Tek bir güç tesisinin veya bir aktarım şebekesinin bir bölümünün edinimi, bu kadar açık ve anlaşılır olmayabilir. Anlaşmaya bağlı şekilde finansal kiralama olarak UFRSYK 4 kapsamında bir güç tesisinin edinimi, işletmecinin getirisinin sabit olması ve sözleşme ile teminat altına alınması ve maliyetlerdeki değişimlerin gücü satın alan tarafa geçmesi nedeniyle işletme birleşmesi olmayabilir.

Edinilen Varlık ve Yükümlülüklerin Maliyetlerinin Dağıtımını

UFRS 3'e göre, edinilen tüm tanımlanabilir varlıklar ile yükümlülüklerin (koşullu yükümlülükler dahil) gerçeğe uygun değerleri ile muhasebeleştirilir. Bu varlık ve yükümlülükler, müşteri ilişkileri gibi, edinilen işletme tarafından daha önce muhasebeleştirilmemiş varlık ve yükümlülükleri de içerir.

Ayrıca, UFRS 3'e göre, işletmeden ayrırt edilebilen veya sözleşmelerden doğan haklardan ve yasal haklardan kaynaklanan maddi olmayan duran

varlıklar ayrıştırılarak muhasebeleştirilir. Standart, muhasebeleştirme kriterini karşılayacağı farz edilen varlık ve yükümlülüklerin listesini içermektedir. Bir altyapı hizmetlerinin edinimindeki maddi olmayan duran varlıklar düzenleyicinin rejimine göre farklılıklar gösterebilir. Markalar ve müşteri ilişkileri, serbest ve rekabetçi olan piyasada altyapı hizmetleri şirketlerinin önemli bir varlığı durumunda olabilir. Monopolistik piyasada faaliyet gösteren, bir altyapı hizmetleri şirketinin markası ve logosu olabilir, fakat bu müşterilerin başka tedarikçi seçeneği olmadığı için daha az değerlidir. İletim şebekesi ayrı bir işletme olarak birkaç üretim ve dağıtım şirketleri ile ilişki içinde olabilir. Bu şebeke, tekel pozisyonunda bazı müşteri ilişkileri içindeyse, bu ilişkilerin yine değeri azdır. Yine de, var olan sözleşmeler ve düzenlemeler, varlıkların ve yükümlülüklerin olumlu veya olumsuz fiyatlamasına neden olmaktadır. Bu durum, UMS 39 kapsamında yer alan türev ürünlerden farklı olan, işletme kullanımı için yapılan operasyonel kiralamaları, akaryakıt alım sözleşmelerini ve düzenlemelerini kapsamaktadır.

Altyapı hizmetleri şirketleri faaliyetleri için genellikle bir lisansa veya bir dizi lisansa sahiptir. Bu lisanslar, çoğunlukla sabit kıymetlerin değerlerine eklenmektedir. Bir nükleer santralin faaliyet lisansı bir lokasyona, varlıklara ve genellikle yürürlükteki işletmeye özgüdür (serbestçe devredilemez). Lisans ve sabit kıymetler genellikle beklenen nakit akımları esasında değerlendirilir ve değerlendirme halihazırda varolan ve işletme birleşmesinden sonrada devam edecek oran anlaşmalarını da içermelidir. Bazı ülkelerde, düzenleyici, kontroldeki değişiklik mutabakatının bir parçası olarak var olan oran anlaşmalarını tekrar müzakere etmek isteyebilir.

Varlıkların gerçeğe uygun değerleri genellikle iskontoya tabi tutulmuş nakit akım modelleri kullanılarak belirlenir. Bu modeller tipik piyasa katılımcısının elde edebileceği vergi itfa faydalarını (VİP) da içerir. VİP bir varlığın indirilebilir vergisi ile ilgili değerini ifade eder. Bir varlığın, iskontoya tutulan nakit akımları yerine doğrudan piyasa gözlemlerinin kullanılması ile elde edilen değerleri ilgili varlıkla ilişkilendirilen vergi avantajlarını da göstermektedir. Her bir varlığın vergi avantajı

ile edinilen işletmenin özelliikli vergi avantajları arasındaki farklar, işletmeye özgü olduğu için şerefiyenin içinde yer almaktadır.

Şerefiye

UFRS 3'e göre, edinilen varlıklar ve yükümlülükler gerçeğe uygun değerleri ile muhasebeleştirilir. Var olan değerler ile net varlıkların gerçeğe uygun değerleri arasındaki fark olumlu veya olumsuz şerefiyeye neden olmaktadır. İşletme birleşmelerinde, UFRS 3'e göre şerefiyenin bu yöntem ile hesaplanması sonucu şerefiye muhasebeleştirilir. Şerefiye, edinilen bilançoda ayrı muhasebeleştirilemeyen varlıklar ve sinerji için yaptığı ödemeyi, ayrıca projelerin bitirilmemiş belirsizliklerine karşı ödenen geliştirme primlerini ve bazen de fazla ödemeleri kapsar.

Ancak, UFRS 3'e göre, işletme birleşmesi sırasında edinilen belli varlık ve yükümlülükler, gerçeğe uygun değer yerine başka esaslara göre muhasebeleştirilir. Bu varlıklar ve yükümlülükler örnek olarak ertelenmiş vergi ve emeklilik borçları gösterilebilir. Ertelenmiş vergi, her bir varlık ve yükümlülüğün vergiye esas değerleri ile muhasebe ilkelerine göre muhasebeleştirilmiş gerçeğe uygun değerlerinin karşılaştırılması sonucu diğer varlık ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerlerinin belirlenmesinden sonra hesaplanır. Bunun sonucu olarak, ertelenmiş vergi ve şerefiyenin hesaplanması, ertelenmiş verginin muhasebeleştirilmesinden sonra şerefiyenin hesaplanması ve muhasebeleştirilmesini gerektirmektedir.

1.4.3 Finansal Araçlar

Finansal araçların muhasebesinin, bir altyapı hizmetleri işletmesinin finansal tablolarına önemli etkileri olabilir. Birçok işletme, faaliyetlerinde maruz kaldıkları ticari mal, döviz ve faizlerden kaynaklanan riskleri yönetmek için bir dizi türev ürünleri kullanmaktadır. Finansal araçlarla ilgili konuların kaynakları UMS 39 ve saklı türev ürünlerin muhasebe kuralları kapsamında doğmaktadır. Elektrik üretimi, aktarımı ve dağıtımı ile ilgili birçok şirket, tamamıyla UMS 39 kapsamında olan veya fiyatlama formleri ve döviz kurları ile ilgili saklı türev ürünler barındıran ticari sözleşmelerde taraf olmaktadır.

Ayrıca, risklerin azaltılması amacının çok daha ötesine giden enerji ticareti programlarına sahip işletmeler de vardır. Bu bölüm, finansal araçların iki geniş kategorisini incelemektedir: UMS 39 kapsamındaki finansal araçlar ve aktif ticaret, finans yönetimi aktivitelerinden doğan finansal araçlar. Ayrı bir bölüm olarak, hava şartları üzerine türev ürünlerin muhasebesi de incelenmektedir.

UMS 39'un Kapsamı

Net nakit değer olarak veya başka bir finansal araç takası ile yerine getirilebilen, ticari mallar gibi finansal olmayan bir varlık alım veya satım sözleşmeleri UMS 39'un kapsamındadır. Bu araçlar, türev ürünler olarak kabul edilir ve gerçeğe uygun değerden taşınarak gerçeğe uygun değer değişimleri gelir tablosuna yansıtılmalıdır. İşletmenin "kendi kullanımına yönelik" sözleşmeler UMS 39'un kapsamında yer almaz, ancak, işletmenin "kendi kullanımına yönelik" sözleşmeleri ayrı muhasebeleştirilmesi gereken saklı türev ürünleri içeriyor olabilir. İşletmenin kendi kullanımı sözleşmesi, işletmenin alım, satım veya kullanım gereksinimlerine göre finansal olmayan bir kalemin alımı veya satımı amacıyla yapılan sözleşmedir. Diğer deyişle, ticari bir malın fiziksel olarak alımı ve satımına neden olan sözleşmelerdir. 'Net ödeme' kavramı UMS 39'da oldukça geniş anlamıdır. Finansal olmayan bir kalemin alımı veya satımı için yapılan bir sözleşmeye ilişkin net ödeme aşağıdaki yollarla yapılır:

- Sözleşmenin şartları, nakit ödeme veya diğer finansal araçlarla ödemeye izin verir.
- İşletme, benzer sözleşmeleri karşı tarafla mahsuplaşarak yapar.
- İşletmenin, aracılardan kar marjlarında veya fiyatlardaki kısa vadeli dalgalanmalardan yararlanarak kar elde etme amacıyla, kalemin tesliminden sonra kısa sürede satışı veya alımı gibi uygulamaları vardır.
- Sözleşmeye konu olan ticari mal kolaylıkla nakite çevrilebilir niteliktedir.

İşletmenin Kendi Sözleşmesi Uygulaması

İşletmenin kendi sözleşmesi, işletmenin

alım, satım veya kullanım gereksinimlerine göre finansal olmayan bir kalemin alımı veya satımı amacıyla yapılan sözleşmedir. Benzer sözleşmeler uygulaması, birçok sözleşmenin işletmenin kendi sözleşmesi uygulaması gibi algılanmasını önlemektedir (aksi halde, tüm benzer sözleşmeler gerçeğe uygun değerleriyle türev ürün olarak muhasebeleştirilir).

Yukarıdaki (b) ve (c) kategorileri kapsamında olan bir anlaşma, işletmenin kendi sözleşmesi uygulaması olarak kabul edilmez. Bu sözleşmeler, gerçeğe uygun değerleri ile muhasebeleştirilecek türev ürünler olarak muhasebeleştirilmelidir. Yukarıdaki (a) ve (d) kistaslarına konu olan sözleşmelerin, işletmenin kendi sözleşmesi uygulaması kapsamında olup olmadığı değerlendirilir.

Petrol, gaz ve elektrik gibi ticari mallar için yapılan birçok sözleşme, bu ticari mallar için aktif bir piyasanın bulunması durumunda yukarıdaki (d) kistasını karşılamaktadır (hemen nakite çevrilebilir). Aktif piyasa, istekli alıcı ve satıcılar arasında gerçekleşen piyasa şartlarındaki muvazaasız işlemlerin yapıldığı fiyatları gösteren ve bu fiyatların düzenli şekilde kamuya açık olduğu durumda vardır. Sonuç olarak, aktif bir marketin olduğu yerlerdeki ticari mal alım ve satım anlaşmaları, işletmelerin kendi sözleşmelerinin var olduğu bilinmediği sürece, gerçeğe uygun değerleriyle muhasebeleştirilir. Bu durumda, işletmenin politikaları, prosedürleri ve iç kontrolleri, işletmenin ticari mal sözleşmeleri için uygun yaklaşımı belirlemesi için önemlidir.

İşletmenin kendi sözleşmesi uygulaması bir seçim değildir. İşletmenin kendi sözleşmesi uygulamasının kistaslarını karşılayan sözleşme, UMS 39'un kapsamında yer alması durumunda, gerçeğe uygun değeri ile değerlendirilemez.

İşletmenin kendi sözleşmesi bir veya daha fazla saklı türev ürünleri içeriyorsa, işletme karma sözleşmeyi gerçeğe uygun değeri kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık veya finansal borç olarak gösterebilir, ancak:

- (a) Saklı türev ürün, sözleşmenin nakit akımlarını önemli derecede değiştirmemelidir.
- (b) Saklı türev ürünün ayrıştırılması men edilmiştir.

Buna rağmen, UMSK karma sözleşmelerin gerçeğe uygun değeri kâr veya zarara yansıtılan finansal varlık veya finansal borç olarak gösterilmesinin sınırlandırılmasını önermiştir. UMSK'nın yıllık gelişme projesinin içinde yer alacak bu öneri, UMS 39 kapsamındaki finansal araç olarak kabul edilen asal sözleşmelerin bu gösterimini sınırlayacaktır.

Saklı türev ürünlerle ilgili daha detaylı açıklamalar takip eden bölümlerde anlatılmıştır.

İşletmenin Kendi Sözleşmesi Olarak Kabul Edilmeyen Uzun Vadeli Sözleşmelerin Ölçümü

Uzun vadeli ticari mal sözleşmeleri genellikle çok fazla yapılmaz, genellikle elektrik satımı ve akaryakıt alım sözleşmeleri şeklinde yapılır. Bu sözleşmelerin bazıları, net mahsuplaşma karşılıklarını içermesi ve işletmenin kendi sözleşmesi uygulamalarını içermediği durumlarda UMS 39 kapsamındadır. Bu sözleşmeler, UMS 39 değerlendirme rehberi kullanılması ile değişimleri gelir tablosuna kaydedilen gerçeğe uygun değerleri ile ölçülür. Sözleşmenin süresinin tamamında piyasa fiyatları bulunmayabilir. Örneğin, gelecek üç yıl için fiyatlar piyasada yer alırken, bazı tarihlere piyasa fiyatları bulunamayabilir.

Bu durum, sözleşmede likiditesi olmayan dönemler olarak tanımlanır. Bu sözleşmeler, sözleşme döneminin tamamında aktif piyasanın bulunmaması durumunda değerlendirme teknikleri uygulanarak değerlendirilir.

Değerleme karmaşık bir konudur ve normal şartlar altında değerlendirme tarihi itibarıyla işlem fiyatının ne olacağını belirlemeyi amaçlar. Bu yüzden;

- (a) Değerleme, bir fiyatın oluşturulması, tüm piyasa verilerinin kullanılması ve bu verilere işletme verileri gibi güvenilmesi için piyasa katılımcılarının dikkate alacağı piyasa faktörlerini içerir.
- (b) Değerleme, finansal araçların fiyatlanması için kabul edilen ekonomik yöntemlerle uyumludur.
- (c) Değerleme, aynı finansal aracın gözlemlenebilir piyasa işlemlerinden veya diğer gözlemlenebilir piyasa verilerinden ortaya çıkan fiyatların geçerliliği için test edilir.

Uzun vadeli sözleşmelerin değerlendirilmesinde kullanılan varsayımlar, sözleşmenin likit olmayan kalan dönemleri için kullanılan fiyatlar için yapılan işletme yönetimi tahminlerindeki değişikliklerin, ilave piyasa verilerinin elde edilmesinin ve piyasa fiyatlarındaki değişikliklerin yansıtılması amacıyla her bilanço tarihinde güncellenir. Önemli varsayımları içeren politika ve yaklaşımların açık bir şekilde açıklanması, kullanıcıların işletmenin finansal tablolarını anlaması açısından önemlidir.

İlk Gün Karı

UMS 39 kapsamında olan ve kendi-kullanım uygulamasının yapılmadığı ticari mal sözleşmelerinin ilk gün kazancı yaratmaları potansiyeli söz konusudur. İlk gün karı, işletmenin sözleşme yaparken ödediği tutar ile başlangıçta bir değerlendirme modeli ile hesaplanan sözleşmenin gerçeğe uygun değeri arasındaki farktır. UMS 39'da söz konusu anlaşmalar ilk muhasebeleştirmede gerçeğe uygun değerleri ile muhasebeleştirilir.

Sözleşmeden kaynaklanan ilk gün kar veya zararları ise yalnızca, sözleşmenin gerçeğe uygun değeri aşağıdaki durumları sağladığında kar veya zarar olarak kaydedilebilir.

- (1) aynı finansal araç üzerinde gerçekleştirilen diğer gözlemlenebilir piyasa işlemleri ile kanıtlanabiliyor olması veya
- (2) sadece gözlemlenebilir piyasalarda oluşan değişkenlerin kullanıldığı değerlendirme tekniklerini esas alması.

Bu nedenle, bu kar, piyasadan elde edilen tarafsız bir kanıtla desteklenmelidir. Gözlemlenebilir piyasa işlemleri aynı finansal araç için yapılmış olmalıdır. Fiyatlar da aynı teslim adresinde, aynı dönem içinde ve aynı ticari mal için yapılan işlemlerle oluşturulmalıdır.

İlk muhasebeleştirmede muhasebeleştirilmeyen ilk gün kar ve zararları, sonradan, ancak piyasa katılımcılarının dikkate alacağı fiyatın oluşturulmasında gerçekleşen (zamanı da içeren) unsurlardaki bir değişikliğin var olması durumunda muhasebeleştirilebilir. Ticari mal sözleşmeleri, sözleşmeye konu olan malın adedini içerir ve altyapı hizmetleri işletmeleri ertelenmiş gelir / gideri muhasebeleştirir. İşletmeler, mal

teslimleri gerçekleştiğinde veya geriye kalan teslim süresi için gözlemlenebilir piyasa fiyatları oluştuğunda sistematik olarak ertelenmiş gelir ve gideri, gerçekleşmiş gelir ve gider olarak muhasebeleştirir.

İlk gün kar ve zararların muhasebeleştirilmesi UMSK'nin Geçeğe Uygun Değer Ölçümlerini kapsamasında değerlendirilir.

Al- ya da -Öde Sözleşmeleri

Üretici işletmeler önemli akaryakıt tedarikçileri ile uzun vadeli al- ya da -öde sözleşmeleri imzalayabilirler. Bu anlaşmalar, üreticiye, ilgili akaryakıtın belirli bir minimum tutarda veya miktarda alım yükümlülüğüne neden olur. Üretici firmanın aldığı fiili akaryakıt miktarı veya tutarı herhangi bir ölçüm süresi için anlaşılan minimum tutardan daha az olabilir. Aradaki farkın parasal değerini, üretici işletme tedarikçiye ödemekle yükümlüdür. Aradaki fark ayrıca gelecek dönemlere devredilebilir ve sonraki dönemlerde tedarikin ifası için kullanılabilir.

Uzun vadeli al- ya da -öde sözleşmesi, işletmenin kendi sözleşmesi uygulamasında kullanılamaz. Sözleşmede, net mahsuplaşmanın ve değişkenlerin varlığı, bu anlaşmayı, kendi kullanım kistasına uymaması nedeniyle, işletmenin kendi sözleşmesi uygulamasından muaf hale getirmektedir.

Miktar Esnekliği (Opsiyonellik)

Ticari mal tedariki ile ilgili birçok sözleşme, alıcıya belirli bir minimum miktar veya alıcının belirlediği şartlardaki bir tutar üzerinden alım yapma hakkını vermektedir. Yıllık minimum taahhüt miktarı, işletme kendi kullanımı için almayı garanti ettiği tüm miktarı almayı beklediği sürece, herhangi bir türev ürün oluşturmaz. Ancak, işletmenin ticari malı taahhüt ettiği miktarda almaması, bu nedenle sözleşmede belirlenen herhangi bir değişkene veya o ticari malın piyasa değerine göre bir ceza ödemesi durumunda, bir türev ürün veya saklı türev ürün oluşur. Ticari mal tesliminin fiziksel olarak gerçekleşmemesinin olası olması durumunda, türev ürün ceza yükümlülüğü tutarında muhasebeleştirilmelidir. Ceza ödenene kadar, piyasa fiyatlarındaki değişim, muhasebeleştirilen ceza tutarına yansıtacaktır. Diğer yandan, ödenecek ceza

tutarının sabitlenmesi veya önceden belirlenmesi durumunda, bir türev ürün oluşmayacaktır, çünkü ceza tutarı ticari malın piyasa değerindeki değişimlerden bağımsız olarak sabit kalmaktadır. Diğer bir deyişle, başlangıçta anlaşma gereklerinin yerine getirilmemesi olası olmadığı için, işletme herhangi bir ceza yükümlülüğü altına girmemektedir.

Diğer yandan, sözleşmede belirlenen alım tutarı, işletmenin normal kullanım miktarından fazla ise ve işletme normal şartlar altında gerek olmayan miktarı mahsuplaştırmak niyetindeyse sözleşme kendi kullanım muafiyeti olmaktan çıkar. Örneğin, alıcının sözleşmede belirtilen miktarın tamamını satın alacak ve fazla miktarı satacaktır, ya da, fazla miktar için mahsuplaşma sözleşmesi imzalamak isteyecektir. Bu gibi durumlarda, sözleşmenin tamamı, UMS 39 kapsamına girer ve piyasa fiyatları üzerinden düzenli kar/zarar beyanı gerektirir.

Saklı Türev Ürünler

Uzun vadeli ticari mal alım ve satım anlaşmaları, sıklıkla, sözleşmede yer alan teslimi gerçekleşecek ticari mal yerine başka bir ticari malı esas alan (endeksleme), bir fiyatlama şartı içerir. Bu tip sözleşmeler, UMS 39'a göre, türev ürün olarak ayrıştırılması ve muhasebeleştirilmesi gereken saklı türev ürünleri içerir. Örnek olarak, elektrik fiyatlarına endekslenen akaryakıt fiyatları veya bir enflasyon unsurunu içeren fiyatlama formülüne sahip sözleşmeler gösterilebilir.

Bir saklı türev ürün, tek bir karma aracı oluşturmak için türev olmayan bir asal sözleşme ile birleştirilmiş bir türev üründür. Saklı türev ürün, belirli bir deyişkene bağlı olarak, asal sözleşmenin bazı ya da tüm nakit akımlarının deyişmesine neden olur. Saklı türev ürünler, piyasa uygulamalarından veya ortak sözleşme düzenlemelerinden dolayı ortaya çıkar.

Saklı türev ürün, asal sözleşmeden, aşağıdaki durumların varlığı halinde ayrıştırılır ve muhasebeleştirilir:

- (a) Saklı türev ürünün ekonomik özellikleri ve risklerinin, asal sözleşmenin ekonomik özellikleri ve riskleri ile yakından ilgili olmaması.

- (b) Saklı türev ürün ile aynı koşulları taşıyan ayrı bir finansal aracın türev ürün tanımına uyuyor olması.
- (c) Karma aracın gerçeğe uygun değer deyişimi gelir tablosunda taşınan finansal enstrüman olmaması. (Diğer bir deyişle, gerçeğe uygun değer deyişimi gelir tablosuna yansıtılan bir finansal araç içerisinde bulunan saklı türevin ayrıştırılması gerekmez.)

Asal sözleşme ile yakından ilgili olmayan saklı türev ürünler, asal sözleşmeden ayrıştırılmalı ve gerçeğe uygun değer deyişimleri gelir tablosu ile ilişkilendirilerek gerçeğe uygun değeri ile muhasebeleştirilmelidir. Saklı türev ürünün ölçülmesi mümkün olmayabilir. Bu nedenle, karma sözleşmenin tamamı, gerçeğe uygun değer deyişimleri gelir tablosu ile ilişkilendirilerek gerçeğe uygun değeri ile ölçülmelidir.

Ayrıştırılması gereken bir saklı türev ürün, finansal riskten korunma muhasebesi kurallarının uygulandığı finansal riskten korunma aracı olarak adlandırılabilir.

Bir veya daha fazla saklı türev ürünü içeren bir sözleşme, başlangıçta gerçeğe uygun değer deyişimleri gelir tablosu ile ilişkilendirilen bir sözleşme olarak adlandırılabilir, ancak:

- (a) Saklı türev ürün(ler), sözleşmenin nakit akımlarını deyiştirmemelidir.
- (b) Saklı türev ürünün veya ürünlerin ayrıştırılması engellenmemelidir.

Saklı Türev Ürünlerin “Yakından İlgili” Olup Olmadığının Belirlenmesi

Tüm saklı türev ürünlerin, sözleşmenin başlangıcında, asal sözleşme ile yakından ilgili olup olmadığının belirlenmesi gerekmektedir. Sözleşmede teslim şartı olan ticari maldan başka bir şeyi endeksleyen fiyatlama formülü, sözleşmeye yeni bir risk eklemektedir. Dünyada genellikle kullanılmayan bir para birimi ile veya sözleşmenin tarafları tarafından kullanılan geçerli para birimi olmayan bir para birimi ile yapılan sözleşmeler ve ilgisiz piyasa fiyatları ile endeksleme yakından ilişkililik testini geçemeyen bazı saklı türevlerden birkaçıdır.

Saklı türev ürünlerin “yakından ilgili” olup olmadığının belirleme değerlendirmesi nitel ve niceldir. Ayrıca araçların ekonomik özellikleri ve risklerinin kavranmasını gerektirmektedir.

Belirli bir ticari mal için aktif piyasa fiyatının bulunmaması durumunda, işletme yönetimi, farklı sözleşmelerde bu ticari mal için fiyatlanmanın nasıl yapıldığını göz önünde bulundurmalıdır. Genel olarak, bir fiyatlama formülü, piyasa fiyatlarının göstergesi olacak şekilde geliştirilir. Bir ticari mal sözleşmesinin belirlenebilir bir endüstri normuna göre fiyatlanması ve piyasadaki sözleşmelerin de genelde bu norma göre fiyatlanması durumunda, fiyatlama yöntemi sözleşmedeki nakit akımlarını değiştirmede için bu sözleşme saklı türev ürün olarak adlandırılmaz.

Saklı Türev Ürünlerin Değerlendirilmesinin Zamanlaması

Tüm sözleşmeler, işletmenin sözleşmenin tarafı olduğu ilk anda, saklı türev ürün içerip içermediği konusunda değerlendirilmelidir. Sözleşmede, tekrar değerlendirmeyi gerektiren önemli bir değişikliğin olduğu durumlar hariç olmak üzere, sözleşmenin yapıldığı tarihten sonra yapılacak yeniden değerlendirmelere izin verilmemiştir. Sözleşme koşullarındaki önemli değişiklikler, gelecekte beklenen nakit akımları ile ilişkilendirilen saklı türev ürünlerin, asal sözleşmelerin ya da karma sözleşmelerin daha önceki beklenen nakit akımlarından farklılık göstermesi durumunda oluşur.

İlk uygulamada, şirket, sözleşmeye taraf olduğu andan daha sonraki bir tarihteki şartlara göre ve yeniden değerlendirmenin gerekli olduğu durumlarda, saklı türev ürünün asal sözleşmeden ayrıştırılmasının ve türev ürün olarak muhasebeleştirilmesinin gerekip gerekmediğini değerlendirir.

Aynı ilkeler, bir işletmenin saklı türev ürün içeren bir sözleşmeyi satın alması durumunda da uygulanır. Sözleşmenin satın alındığı tarih, işletmenin sözleşmeye taraf olduğu ilk tarih olarak kabul edilir.

1.4.4 Ticaret ve Risk Yönetimi

Enerji ticareti akaryakıt ve güç ile ilişkili enerji

ürünlerin alımı ve satımıdır. Bu ticaretin, altın, şeker veya buğday gibi diğer ticari malların ticaret aktiviteleri ile birçok benzerlikleri vardır. Altyapı hizmetleri alanındaki rekabetin başlaması, enerji ticaretinin başlamasını ciddi anlamda hızlandırmıştır. Enerji ticareti önemli olduğu kadar, altyapı hizmetleri işinin riskli bir parçasıdır. Etkin ticaret kararsızlıkları sınırlayabileceği gibi kar marjlarını da koruyabilecektir.

Merkezi Ticaret Birimi

Birçok entegre altyapı hizmetleri şirketi, son on yılda, endüstrinin yeniden yapılanmasına cevap vermek için merkezi ticaret veya risk yönetim birimleri kurmuşlardır. Merkezi ticaret biriminin faaliyeti, bir bankanın ticaret biriminin faaliyeti ile benzerdir.

Birimin faaliyetlerinin ölçütü ve kapsamı, piyasa risk yönetiminden dinamik kar optimizasyonuna kadar değişmektedir. Entegre altyapı hizmetleri şirketi, özellikle, ürettiği enerjinin fiyatındaki ve akaryakıt fiyatlarındaki değişimlerden etkilenmektedir. Ticaret biriminin amaçları ve faaliyetleri, altyapı hizmetleri yönetiminin işini nasıl yönettiğinin göstergesidir.

Akaryakıt fiyat risklerinin ve satış-fiyat etkilerinin yönetimine odaklanan bir birim, daha önce açıklanan kendi kullanım muafiyetlerini içeren birçok sözleşmeye taraf olacaktır.

Kar maksimizasyonu için yapılan ticaret veya spekülasyon aktivite modeli birçok sözleşmenin kendi kullanım muafiyetinin uygulanmasına neden olmaktadır. Tüm sözleşmeler türev ürün olarak kabul edilerek piyasada yer alacaktır. Merkezi ticaret birimi, çoğu kez geniş entegre altyapı hizmetlerinde iç piyasa merkezi olarak görülmektedir. Üretim santralleri, ticaret birimine ürünlerini satmakta ve ticaret biriminden akaryakıt almaktadır. Perakende birimi, bu birimden müşteri taleplerini karşılamak için güç alımı yapacaktır. Bu gibi nedenlerle, merkezi ticaret birimi, şirketin maruz kaldığı çeşitli ticari mal risklerini üstlenmektedir. Ticaret birimi, neticede, bu risklerden korunmak için dış piyasalara bu riski devretmekle sorumludur. Bazı merkezi ticaret departmanları spekülasyon ticaretinin bir kısmını üstlenerek entegre işlemlerden getiri elde etmek üzere ayrıca yetkilendirilmiştir. Bu

nedenle, merkezi ticaret birimi, iki sınıf işlemi gerçekleştirmektedir:

- Spekülatif olmayan işlemler: Talebe göre fazladan üretilen gücün satılması ve üretim santralleri için akaryakıt alımı, üretilen ile talep edilen enerji arasındaki farkın satın alınması. Bu tip işlemler fiziksel defter işlemleridir.
- Tüm ticaret aktivitelerinde risk yönetimi ile getiri elde etmek amacıyla yapılan spekülatif işlemler: Bu tip işlemler mahsuplaşma satışlarının yapılması ve netleştirme esasına göre düzenlenen alım sözleşmeleri ile yapılır. Bu tip ve benzeri sözleşmeler kendi kullanım muafiyeti ile işleme alınmaz ve türev ürün olarak muhasebeleştirilirler. Bu tip işlemler ticaret defteri işlemleridir.

Ayrı fiziksel ve ticaret defteri olan bir şirket, fiziksel defterdeki sözleşmelerde kendi kullanım muafiyeti uygulamasının engellenmesi için, ticaret defterindeki sözleşmelerin mahsuplaştırılmasının fiziksel defterdeki benzer anlaşmaları etkilememesini sağlaması, bunun için, iki defter arasında entegrasyonun gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Finansal Riskten Korunma Muhasebesi

Finansal riskten korunma muhasebesi, ticari işlemlerdeki dalgalanmaları bertaraf etme işlemidir. Finansal riskten korunma muhasebesi ile ilgili deneyimler, gerekli şartların yerine getirilmesinin zahmetli olduğunu göstermiştir. Finansal riskten korunma muhasebesini uygulamayı seçen bir şirket, birçok detay içeren gerekli şartları yerine getirmelidir. Bütün türev ürünler gerçeğe uygun değerleri ile muhasebeleştirilir, ancak gerçeğe uygun değerdeki değişimler, finansal korumanın çeşidine bağlı olarak, finansal koruma kaleminin değerinin düzeltilmesi yolu ile yansıtılır veya karşılıklar yolu ile ertelenir. Piyasa işlemlerine girmeden önce farklı işletme birimlerinden kaynaklanan emtia risklerini birleştiren şirketler net risk oluşturduğu için finansal riskten korunma muhasebesine uymamaktadır ve UFRS riskten korunma net riski oluşturan işlemler için finansal riskten korunma muhasebesi uygulanmasına izin vermemektedir.

Belge ve faydaların test edilmesi, finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanması sırasında karşılaşılan iki önemli sorundur. UMS 39'a göre, finansal riskten korunma ilişkileri, şirketin risk yönetim stratejileri ile bağlantısını, finansal riskten korunma kalemlerin kesin tespitini, finansal riskten korunmanın başlangıcında korunacak risklerin belirlenmesini içerecek şekilde belgelendirilmelidir. Bu belgelendirmelerin başlangıçta yapılmaması, şirket ne kadar riskten korunacak olursa olsun, finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanamayacağı anlamına gelmektedir.

Finansal riskten korunmanın, verimliliğinin yüksek olması beklenmektedir ve ilgili finansal araçın nakit akımlarındaki değişimleri ve korunan finansal riski bertaraf etmede oldukça faydalı olduğunu kanıtlamalıdır.

Finansal riskten korunmanın, başlangıçta ve sonraki dönemlerde faydalı olacağı beklenmelidir. Finansal riskten korunmanın fiili sonuçları %80-125 aralığında olmalıdır (finansal riskten korunma kalemin gerçeğe uygun değerindeki veya nakit akımlarındaki değişim, finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinde veya nakit akımlarındaki değişimin %80-125 aralığında olmalıdır). Fayda sağlayan bir finansal riskten korunmanın yetersiz kalan kısmı gelir tablosunda muhasebeleştirilmelidir.

Finansal riskten korunmanın, başlangıçta ve sonraki dönemlerde faydalı olacağı beklenmelidir. Finansal riskten korunmanın fiili sonuçları %80-125 aralığında olmalıdır (finansal riskten korunma kalemin gerçeğe uygun değerindeki veya nakit akımlarındaki değişim, finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinde veya nakit akımlarındaki değişimin %80-125 aralığında olmalıdır.). Fayda sağlayan bir finansal riskten korunmanın yetersiz kalan kısmı gelir tablosunda muhasebeleştirilmelidir.

Test etme şartları oldukça zahmetli olabilir. Etkinlik testleri, finansal tabloların hazırlandığı her dönem için, borsada işlem gören şirketler için yılda en fazla dört kere, her bir finansal riskten korunma aracı için gerçekleştirilmelidir.

Deneyimler finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanmasının, özellikle etkinlik

testlerinin gerçekleştirilmesinde basit olmadığını göstermektedir. Ayrıca, ticari mallarına finansal riskten korunma muhasebesini uygulamak isteyen şirketlere, uygun etkinlik testlerinin geliştirildiğinden emin olunması için gerekli zamanın yaratılması gerekmektedir.

Nakit Akış Riski ve “Yüksek Olasılık”

Ticari mal-fiyat riskinin veya döviz kuru unsurunun finansal riskinden korunması genellikle, beklenen nakit girişlerinden ve çıkışlarından kaynaklanan, yani nakit akışlarından kaynaklanan riskten korunma şeklinde gerçekleşir. UFRS'ye göre, nakit akış riskinden korunmada, sadece yüksek olasılıkla tahmin edilen işlemler riskten korunmuş işlemler olarak değerlendirilir. Riskten korunmuş kalemler, işlem gerçekleşene kadar düzenli olarak değerlendirilmelidir. Tahminlerin değişmesi ve tahmin edilen işlemin artık gerçekleşmeyeceğinin beklenmesi durumunda, riskten korunmanın hemen sonlandırılması ve tüm riskten korunma karşılıklarından kaynaklanan tutarların gelir tablosu ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Nakit akış riskinden korunma, işletmenin işlemi güvenilir şekilde tahmin edememesi durumunda uygulanmamalıdır.

Hava Koşulları İle İlgili Türev Ürünleri

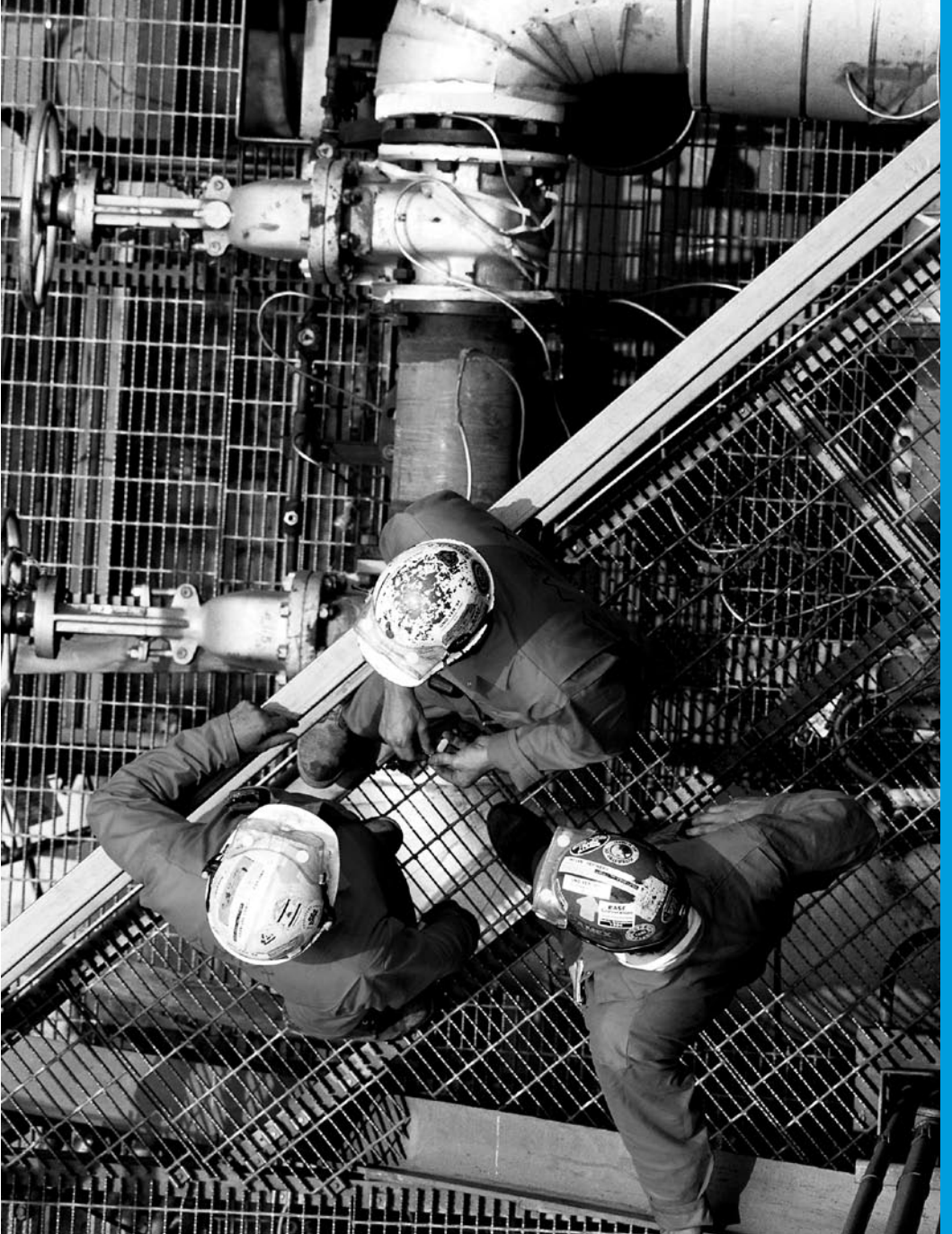
Elektrik tüketimi, hava koşullarından oldukça etkilenir. Soğuk kışlarda, ılık geçen kışlara göre ve sıcak geçen yaz aylarında, serin geçen yaz aylarına göre, havalandırmadan dolayı daha fazla enerji tüketilir. Dışarıdaki ısı ile korelasyon fazladır, bu nedenle enerjinin kullanım miktarı hava koşullarına bağlıdır. Hava koşulları ile ilgili türev ürünler, kötü hava koşullarının gelirin elde edilmesine engel olması durumunda, iklim şartları ile ilgili sorunların yönetilmesini mümkün kılar.

Hava koşulları ile ilgili türev ürünler, iklimsel, jeolojik veya diğer fiziksel değişkenleri esas alan ödemeleri içeren sözleşmelerdir. Bu tip sözleşmelerde, ödemeler işletme tarafından uğranılan zararın karşılanması için yapılır. Hava koşulları ile ilgili türev ürünleri, sigorta sözleşmeleri olarak da adlandırılır, bu yapıyla UFRS 4 Sigorta sözleşmelerinin ve finansal araç olarak UMS 39'un kapsamındadır. Sözleşmenin taraflarından birini iklimsel, jeolojik veya diğer fiziksel değişkenler nedeniyle olumsuz etkileyen

ve sözleşmenin tarafına ödeme yapılmasını gerektiren sözleşmeler, sigorta sözleşmeleridir. Ödeme, sözleşmenin taraflarından birine özgü fiziksel değişkenlerdeki değişime göre koşullanmaktadır.

Sözleşmenin taraflarında birinin olumsuz etkilemesine bağlı olmayan belirli bir değişkeni esas alan ödemeyi gerektiren sözleşme, türev ürünlerdir ve UMS 39'un kapsamındadır. Türev ürünler, gerçeğe uygun değer değişimleri gelir tablosu ile ilişkilendirilen gerçeğe uygun değerleri ile muhasebeleştirilir.

2 Çözümlü örnekler

2 Çözümlü örnekler

2.1 Müşterek yönetime tabi şirketler ve varlıklar- UMS 31

Şirketler müşterek yönetime tabi ortaklıklarının muhasebeleştirilmesine yönelik oransal konsolidasyon veya özkaynak metodlarından birini belirlemeli ve seçilen metodu tutarlı olarak uygulamalıdır.

Müşterek yönetime tabi varlıklar ile ilgili olarak ise;

- varlığın toplam tutarındaki payı varlığın niteliğine göre bilançoda sınıflandırılarak;
- ilgili yükümlülükleri
- varlıkla ilgili olarak müşterek ortak ile beraber taşıdığı yükümlülüklerdeki ve giderlerindeki payı
- varlığın satışı veya kullanımından kaynaklanan gelirlerdeki ve bu gelirlerle ilgili masraflardaki payı

finansal tablolarda sunulmalıdır.

Özkaynak yöntemi müşterek yönetime tabi varlıklar için de kullanılabilir mi?

Soru:

A, B ve C şirketleri, deniz üzerinde bir yük platformuna sahip olan J.J. şirketini müştereken yönetmektedirler. Dolayısıyla J.J. şirketi müşterek yönetime tabi bir ortaklıktır.

Bu üç şirket aynı zamanda yük platformu ile kıyı arasındaki bağlantıyı sağlayan bir boru hattının müşterek sahipleridir. Bu boru hattı, müştereken kontrol edilen bir varlıktır.

A şirketi müşterek yönetime tabi ortaklıklarını özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirmektedir. Boru hattındaki payını da özkaynak metodu ile muhasebeleştirebilir mi?

Cevap:

Hayır. UMS 31'deki özkaynak veya oransal konsolidasyon metodu seçenekleri sadece müşterek yönetime tabi ortaklıklar için geçerlidir. Müştereken yönetilen varlıklar için geçerli değildir. Dolayısıyla J.J. şirketi özkaynak yöntemine göre muhasebeleştirilebilirken, boru hattı müştereken yönetilen varlık olduğu için özkaynak yöntemi kullanılamaz. A şirketi finansal tablolarında boru

hattına ilişkin varlıklar ve yükümlülüklerdeki kendi payına düşen kısmını finansal tablolarında sunmalıdır.

2.2 Şebeke varlıkları

Şirketler varlıkların ilk muhasebeleştirilmesi esnasında, gerçekleştirilen maliyetleri varlığın önemli parçalarına dağıtmalıdır. Her parça daha sonra kendi faydalı ömürleri boyunca ayrı ayrı amorti edilir. Aynı faydalı ömre sahip parçalar, amortisman tutarının belirlenebilmesi için gruplanabilir [UMS 16 (Revize) para 44-45]. Elektrik iletim sistemleri, su veya kanalizasyon sistemleri veya gaz boru hatları şebeke varlıkları birçok farklı parçadan oluşurlar. Bazı farklı parçaların tutarı önemli olmayabilir. Bu gibi durumlarda varlıklara ait parçalar nasıl belirlenmeli ve amorti edilmelidir?

Soru:

Özelleştirilmiş bir su ve kanalizasyon şirketinin büyük bir metropole hizmet veren şebekesi bulunmaktadır. Bu sistem, rezervuar, pis su arıtma tesisleri, suyolları, pompalama istasyonları, boru hatları ve drenlerin yanı sıra diğer bazı gerekli parçalardan oluşmaktadır. Sistem ilk kuruluşundan itibaren 150 yıl içinde oldukça gelişmiştir.

Altyapı şirketi, UFRS'yi ilk defa uygulayacaktır ve yönetim, şebekeye ilişkin önemli parçaların nasıl belirleneceğini düşünmektedir.

Yönetimin ilk önerisi, bütün sistemi tek bir varlık olarak düşünmek ve sistemi tarihi faydalı ömrü olan 150 yılda amortismanına tabi tutmak olmuştur. Bu önerinin altında yatan neden ise, sistem üzerinde geçen 150 yıl içinde defalarca yenileme ve tamirat yapılmış olmasıdır. Tüm yenileme ve tamir masrafları sistemin maliyetine eklenecektir. Bu yaklaşım doğru mudur?

Cevap:

Hayır. Sistem, tek bir faydalı ömre sahip olan tek başına bir varlık olarak düşünülmemelidir. Yönetimin farklı faydalı ömürlere sahip olabilecek önemli parçaları ayrıştırması gerekmektedir. Önemli parçaları ayırt edebilmek için pratik yaklaşımlardan biri, şirketin gelecek yıllara ait

yatırım planlarını göz önünde bulundurması olabilir. Yatırım bütçesi, önemli yatırım harcamaları ve sistemin gelecek yıllarda yenileme gerektirecek önemli parçalarına ait bilgiler verebilir. Aynı zamanda şirketin mühendislik ekibi, tamir ve bakım planları ve başlıca yenileme planları ile ilgili olarak önemli parçaların belirlenmesi sürecine dahil edilebilir.

2.3 Bir enerji santrali bütünüyle bir nakit yaratan birim olabilir mi?

Eğer varlığın değer düşüklüğüne uğradığına dair bir belirti varsa, varlığın geri kazanılabilir değeri tahmin edilmelidir [UMS 36 (revize edilmiş) paragraf 66]. Eğer bir varlığın tek başına geri kazanılabilir tutarı belirlenemiyorsa, şirketin varlığın bulunduğu nakit yaratan birimin geri kazanılabilir tutarını belirlemesi gerekir.

Enerji üreticisi şirket, her enerji santralini ayrı bir nakit yaratan birim olarak belirleyebilir mi?

Soru:

Şirket, müşterilerine taahhüt ettiği enerjiyi sağlayabilmek için birden fazla enerji santralini işletmektedir. Santraller, sabit ve değişken maliyetler, gerekli hammadde alımları, kapasite kullanım oranları gibi konularda birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Yönetim, santrallerin farklı özelliklerine göre stratejiler belirlemektedir. Yönetim, enerji santrallerini optimal kullanım için bir farklı santrallerden oluşan bir portföy olarak düşünmektedir.

Enerji santrallerinin işletilmesinde aşağıdaki faktörleri göz önünde bulundurulmaktadır:

- Her enerji santralinin, tek başına kalması durumunda bile, kendi lokal müşterilerine enerji satma kabiliyeti mevcuttur.
- Şirket, her santrali ayrı ayrı kurmuştur.

Ancak:

- Her santral aynı zamanda şirketin ülke çapındaki satışlarına enerji sağlamaktadır.
- Hem lokal müşteriler hem de ulusal

müşteriler, enerjinin hangi santralden sağlandığını önemsememektedir.

- Bütün enerji santrallerinin kullanımı, sabit değişken maliyetlere ve mümkün olan kapasite kullanımına bağlıdır (tamir ve bakım için gerekli üretimin durdurulması vs).

Santrallerden biri ile ilgili olarak değer düşüklüğü belirtisi vardır. Yönetim, ilgili santrali ayrı bir nakit yaratan birim olarak göz önünde bulundurarak değer düşüklüğü testi yapabilir mi? Yoksa tüm portföyün tek bir nakit yaratan birim olarak düşünülmesi ve değer düşüklüğü için birlikte test edilmesi mi gerekmektedir?

Cevap:

Yönetim, değer düşüklüğü belirtisi olan santrali ayrı olarak değer düşüklüğü testine tabi tutmalıdır.

Her enerji santrali istasyonu ayrı bir nakit yaratan birimdir çünkü elde edilen nakit akımları birbirinden bağımsızdır – müşteriler satın aldıkları enerjinin hangi santralden sağlandığını önemsememektedir.

2.4 Bakım ve yenilemeye ilişkin yatırım harcamalarının aktifleştirilmesi ile ilgili şartlar nelerdir?

UFRSYK 12 paragraf 21'e göre:

"İşletmeci, hizmet anlaşmasının sonunda, altyapı imtiyazı tanyana teslim edilmeden önce, (a) altyapıyı belirlenen hizmet verebilir düzeyde muhafaza etmek veya (b) altyapıyı belirlenen bir duruma çıkarmak için lisansının bir koşulu olarak yerine getirmesi gereken sözleşmeden doğan yükümlülüklerle sahip olabilir. Herhangi bir yenileme unsuru haricinde (bakınız Paragraf 14) sözleşmeden doğan altyapıyı muhafaza etme ve iyileştirme yükümlülükleri, UMS 37 uyarınca muhasebeleştirilir ve ölçülür; örneğin, raporlama dönemi sonundaki mevcut yükümlülüğün yerine getirilmesi için yapılması gereken harcamaya yönelik en iyi tahminde olduğu gibi." İşletmeci, varlıklarının yenilemesi ile ilgili yapılacak harcamaların gelecekte fayda yaratıp

yaratmadığına bakılması gerekir. Eğer fayda yaratmıyorsa, gelir ve maddi olmayan varlık/ finansal varlık olarak kaydedilmemelidir. Bunun yerine, varlık tükendikçe gerekecek yenileme masrafları kadar bir karşılık ayrılmalıdır (ilgili gider gelir tablosunda gider olarak muhasebeleştirilir).

Maddi olmayan varlık modelini seçen işletmecinin maddi olmayan varlığı kaydetmemesinin sonucu ise gelir tablosuna kaydedilecek ilave giderlerin, maddi olmayan varlığı kaydetmemekten kaynaklanan amortisman giderlerinin düşmesi ile karşılıklı kapanmasıdır.

Bazı durumlarda, yenileme ile ilgili yatırım harcamaları ilave tarife gelirine yol açabilir. Bu tür durumlarda yenileme maliyetinin maddi olmayan varlık olarak muhasebeleştirilmesi ve faydalı ömrü boyunca amorti edilmesi uygun olur.

Sonuç:

UFRSYK 12 özellikle şebeke varlıkların sözleşmenin bitiminde imtiyazı taniyan tarafa devreden anlaşmalar olmak üzere, düzenlemeye tabi birçok şebekeyi etkilemektedir. İmtiyaz taniyanın şebeke varlıklarının satışı ile ilgili veto veya onay hakkının olması durumunda imtiyaz taniyanın varlıklar üzerinde kontrolü olup olmadığına dair değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Veto haklarının koruyucu veya katılımcı olduğu değerlendirilmelidir.

UFRSYK 12'nin geçerli olduğu durumlarda, çoğunlukla maddi olmayan varlık modeli uygulanır. Şebeke, maddi olmayan varlık olarak sınıflandırılıp itfa edilebilir ve sonradan kullanıcılardan elde edilenler gelir olarak muhasebeleştirilir.

Sözleşmenin inşaat ile ilgili kısmına ilişkin gelirlerin ve uygun kar marjının belirlenmesinde de önemli kararların verilmesi gerekmektedir.

UFRSYK 12 aynı zamanda yenilemeye ilişkin yatırım harcamalarının lisans yükümlülüklerinin içeriğine bağlı olarak aktifleştirilmesi veya gider olarak muhasebeleştirilmesi ile ilgili önemli kararların verilmesine sebep olmaktadır.

2.5 Riskten korunma muhasebesi

Bir şirket müşterilerinin taleplerini yerine getirebilmek için enerji üretmektedir. Müşteriler enerjinin büyük bölümünü gündüz harcarken, gece saatlerinde daha az enerji tüketimi olmaktadır.

Şirket enerjii ihtiyaç duyduğu profile uygun olarak satın alamamaktadır. Dolayısıyla, şirket operasyonlarını şekillendirebilmek için, satışın düşük olduğu dönemde fazla enerji olmaması amacıyla enerjii sabit hacimli sözleşmeler ile alarak satış anlaşmalarına girmektedir. Şirket bu aktivitelerini riskten korunma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirmektedir. Pazardaki likidite sıkıntısından ötürü, satış ve alış sözleşmeleri genellikle aynı zamanda yapılamamaktadır. Şirket, sözleşmelere kabul edilebilir fiyatların oluştuğu dönemde girmektedir.

Şirket, riskten korunma muhasebesi uygulayarak gelir tablosundaki dalgalanmadan korunabilir mi?

Cevap:

UMS 39'a göre riskten korunma muhasebesini uygulamanın şartları satış ve alım sözleşmeleri için kolaylıkla sağlanamayabilir. İki sözleşme birlikte riskten korunma enstrümanı olarak düşünülebilir ancak eğer farklı zamanlarda yapılmışlarsa bu oldukça zordur. Uzun vadeli bir gaz alım sözleşmesindeki sözleşme fiyatı, petrol ve yabancı para kurları da dahil olmak üzere aynı sepette olan farklı endekslerden etkilenebilir. Türev ürünler bu risklerin bazılarından korunma sağlayabilir, örneğin emtia swapı ile petrol fiyatı değişikliklerine veya yabancı para swap ı ile kur değişimlerine karşı korunma sağlayabilir.

2.6 Değer düşüklüğü

Z Şirketi, üretim kapasitesi ve perakende dağıtım ağı olan entegre bir elektrik altyapı şirkettir. Perakende satışının üzerinde olan fazla üretim kapasitesi mevcuttur ama üretim bazı, diğer piyasaya girenlere göre daha yüksek maliyete sahiptir. Devlet yakın zamanda yeni bir düzenleme getirmiş ve yerel perakende müşterilerinin tedarikçilerini seçmesine izin vermiştir. Şirket yönetimi bütün olarak altyapı

operasyonlarının karlı olmaya devam edeceğini ve kanun değişikliğinin değer düşüklüğüne ilişkin bir gösterge olmadığını düşünmektedir. Bu değerlendirme uygun mudur?

Cevap:

Hayır. Rekabetin oluşturulması için yeni düzenlemenin getirilmesi genellikle önemli bir değişikliktir ve değer düşüklüğü göstergesi olabilir. Değer düşüklüğüne dair bir gösterge belirlendiği zaman yönetim üretim kapasitesi için her bir nakit üreten birim bazında, genellikle her bir üretim santrali için, değer düşüklüğü testini yapmalıdır.

2.7 Müşterilerden varlık transferleri

Bir gayrimenkul şirketi elektrik iletimi olmayan bir bölgede bir site inşa etmektedir ve gayrimenkul şirketinin daha sonra bir elektrik dağıtım şirketine devretmek üzere bir elektrik trafosu kurması gerekmektedir. Bu örnekte dağıtım şirketi daha sonra bu trafosu sitedeki her evi kendi dağıtım ağına bağlamak için kullanacaktır. Bu durumda, ev sahipleri trafosu kendileri transfer etmemiş olsalar dahi elektriğe ulaşmak için bu kanalı kullanacaklardır. Yasalara göre, dağıtım şirketi dağıtım ağının tüm kullanıcılarına, transfer ettikleri varlıklara bağlı olmaksızın, aynı fiyattan sürekli erişim vermek zorundadır. Dolayısıyla varlık transfer eden müşteriler ile varlık transfer etmeyen müşteriler erişim için aynı ücreti ödeyeceklerdir. Müşteriler istedikleri tedarikçiyi seçebilmekte ancak tedarikçiyi erişim için mutlaka bu dağıtım şirketini kullanmak zorundadırlar.

Alternatif olarak, dağıtım şirketi, trafosu kendi inşa edebilirdi ve gayrimenkul şirketinden sadece trafonun inşaatında kullanılmak üzere inşaat ücretini talep edebilirdi. Transfer edilen nakit, trafonun toplam maliyetine eşit olmak zorunda değil. Trafonun dağıtım şirketinin varlığı olarak kalacağı düşünülmekte.

Dağıtım şirketi bu işlemle ilgili gelir kaydetmeli midir?

Cevap:

Bu örnekte, UFRSYK 18 “Müşterilerden Varlık Transferleri” elektrik trafosunu gayrimenkul

şirketinden devralan dağıtım şirketi için uygulanabilir. Dağıtım şirketi trafosu UMS 16 Maddi Duran Varlıklar standardına uygun olarak bir varlık olarak muhasebeleştirilebilir ve ilk muhasebeleştirme sırasında maliyeti gerçeğe uygun değerinden (veya 2. paragrafta belirtildiği gibi inşaat maliyeti üzerinden) belirleyebilir. Dağıtım şirketine varlık transfer eden müşteriler ile etmeyen müşterilerin elektrik kullanımı için aynı ücreti ödeyecek olmaları, sürekli olarak dağıtım hattına erişim sağlanmasının ayrıştırılabilir bir hizmet olduğunu göstermez. Aksine, trafo karşılığında transfer edilebilecek tek hizmet evlerin dağıtım ağına bağlanmasıdır. Dolayısıyla, dağıtım şirketi evler dağıtım ağına bağlandığı anda UMS 18’in 20. paragrafı gereği bu değişimden ötürü trafonun gerçeğe uygun değeri kadar (veya 2. paragrafta belirtildiği gibi inşaat maliyeti kadar) gelir kaydetmelidir.

2.8 İmtiyazlı hizmet sözleşmeleri

A Şirketi, devlet ile bir enerji santralinin inşa edilmesi, işletilmesi ve 10 yıl sonra devlete devredilmesi için bir yap-işlet-devret anlaşması imzalamıştır. Santralin yapımı 2 yıl sürecek, 3. yıldan sonra şirket santrali işletecektir. Aynı zamanda anlaşmaya göre 8. yıldan sonra bakım yapılması gerekmektedir ve bakım da gelir sağlayan bir hizmettir.

Sözleşme maliyetleri aşağıdaki gibidir:

	Yıl	Milyon TL
Sözleşme geliri	1	500
	2	500
İşletme gelirleri	3-10	10
Bakım	8	100

Anlaşmaya göre devlet müşterilere elektrik üretimi karşılığında 3. seneden başlayarak 10. seneye kadar her yıl şirkete 200m TL ödeyecektir.

Tüm nakit akımlarının sene sonunda gerçekleştiği varsayılmaktadır.

Toplam ödeme (3-10 yıl arası her yıl 200m TL) her bir hizmet için gerçeğe uygun değeri göstermektedir:

Gerçeğe uygun değer

İnşaat Maliyet + %5

İşletme Maliyet + %5

Bakım Maliyet + %5

Etkin faiz oranı yıllık %6.18

Örneğin 1. yılda, 500m TL inşaat maliyeti, 525m TL inşaat geliri, dolayısıyla 25m TL kar elde edilecektir.

Şirket santrali ve bu anlaşmaya göre doğan gelirlerini nasıl muhasebeleştirmelidir?

Cevap:

Bu anlaşma UFRSYK 12 İmtiyazlı Hizmet Anlaşmaları yorumuna uygun olarak muhasebeleştirilmelidir. Buna göre inşa edilen santral şirkete ait değil, devlete aittir. Devlet finansmanını sağlamak amacıyla yap-işlet-devret sözleşmesi ile santrali şirkete yaptırmıştır ve diğer hizmetlerle beraber aldığı inşaat hizmetinin bedelini 10 yıl içinde ödedikten sonra da santrali şirketten devralacaktır. Dolayısıyla şirket, santralin maliyetini sabit kıymet olarak kaydetmemeli, sözleşmeye bağlı olarak ileride elde edeceği nakit akımlarının bilanço tarihindeki değerini finansal varlık olarak (veya finansal varlık dışında bir hak alıyorsa maddi olmayan varlık olarak) kaydetmelidir.

Sözleşme gelirleri:

Şirket, sözleşme gelir ve maliyetlerini UMS 11 İnşaat Sözleşmeleri ve UMS 18 standartlarına göre muhasebeleştirmelidir.

Her bir aktivitenin maliyeti – inşaat, işletme ve bakım – ilgili aktivitenin tamamlanma yüzdesine göre muhasebeleştirilmelidir. Sözleşme geliri – ilgili aktivite için devletten olan alacakların gerçeğe uygun değeri – ilgili maliyetlerle aynı zamanda kaydedilir. Sözleşmeye göre şirket 8. yılda bakım yapmak zorundadır. Bakımı yapma yükümlülüğü bilançoda sıfırdır ve bakım ile ilgili

gelir ve giderler bakım tamamlanana kadar kaydedilmez.

Finansal varlıklar:

Devletten olan alacaklar UMS 39'a göre finansal varlık olarak değerlendirilmelidir. Bu alacak ilk olarak gerçeğe uygun değerinden sonra ise itfa edilmiş değerinden kaydedilmelidir (gerçeğe uygun değeri artı birikmiş faiz geliri eksi ödemeler). Eğer gerçekleşen nakit akımları öngörülen ile aynı olursa yıllık %6.18'lik etkin faize göre 1 – 3 yıl arasındaki alacak aşağıdaki gibi olacaktır:

	Milyon TL
1. yılda inşaat alacağı	525
1. yıl sonunda alacak	525
2. yılda alacak üzerindeki etkin faiz (6.18% X 525)	32
2. yılda inşaat alacağı	525
2. yıl sonunda alacak	1,082
3. yılda alacak üzerindeki etkin faiz (6.18% X 1,082)	67
3. yılda işletme alacağı (10 x 1.2%)	10
Ödemeler	(200)
3. yıl sonunda alacak	961

İletişim

Enerji, Altyapı ve Madencilik Sektörü UFRS uzmanları

Burak Özpoyraz
Ortak, PwC Türkiye UFRS
Teknik Ekip Lideri
+90 212 326 6052
burak.ozpoyraz@tr.pwc.com

Ediz Günsel
Ortak, Denetim hizmetleri
+90 212 326 6090
e.gunsel@tr.pwc.com

Evin Tezcanlı
Müdür, Denetim hizmetleri
+90 212 326 6518
evin.tezcanli@tr.pwc.com

Enerji, Altyapı ve Madencilik Ekip Liderleri

Faruk Sabuncu
Enerji, Altyapı ve Madencilik
Lideri
+90 212 326 6082
faruk.sabuncu@tr.pwc.com

Ediz Günsel
Ortak, Denetim hizmetleri
+90 212 326 6090
e.gunsel@tr.pwc.com

Orhan Cem
Ortak, Danışmanlık hizmetleri
+90 212 376 5302
orhan.cem@tr.pwc.com

Murat Çolakoğlu
Ortak, Vergi hizmetleri
+90 212 326 6434
murat.colakoglu@tr.pwc.com

Engin Alioğlu
Ortak, Şirket Birleşme ve Satın
Alma Danışmanlık Hizmetleri
+90 212 376 5304
engin.alioglu@tr.pwc.com

İletişim

PricewaterhouseCoopers kamu kurumlarına ve özel kuruluşlara endüstri odaklı denetim, vergi ve danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. 151 ülkede 163 binden fazla çalışanın fikirlerinin, deneyimlerinin ve çözümlerinin birleşmesi ile kamu güveninin oluşmasına ve müşterilerinin işlerine değer katmasına yardımcı olur.

PricewaterhouseCoopers 1981 yılından beri faaliyet gösterdiği Türkiye’de, İstanbul’da iki, Ankara’da, Bursa’da ve İzmir’de birer ofis olmak üzere toplam 5 ofiste 31 ortak ve 1,100 kişilik profesyonel kadrosu ile hizmet vermektedir.

S. Seba Cad. No:48 BJK Plaza,
B Blok Kat 9 34357 Akaretler
Beşiktaş İstanbul
Tel : (90) (212) 326 6060
Fax: (90) (212) 326 6050

Büyükdere Cad. No:100/102
Maya Akar Center B Blok
Gayrettepe İstanbul
Tel : (90) (212) 355 5858
Fax: (90) (212) 355 5850

Atatürk Bulvarı Celal Bayar
İş Merkezi No:211/18
06680 Kavaklıdere Ankara
Tel : (90) (312) 457 4545
Fax: (90) (312) 457 4550

Hürriyet Bulvarı No:4/1
Kavala Plaza, Kat 6 35210
Alsancak İzmir
Tel : (90) (232) 497 7070
Fax: (90) (232) 497 7050

Y. Yalova Yolu 4. km No:424
Buttim Plaza, Kat 9 D:1622
16250 Osmangazi Bursa
Tel : (90) (224) 270 2929
Fax: (90) (224) 270 2930

www.pwc.com/tr/energy
www.vergiportali.com
www.vergitv.com
www.gumrukportali.com
www.ikportal.com
www.pwc-okul.com

© [2010] PricewaterhouseCoopers Türkiye. Tüm hakları saklıdır. "PricewaterhouseCoopers", PricewaterhouseCoopers Türkiye veya kullanım içeriğine göre gerektiğinde, PricewaterhouseCoopers küresel şirketler ağını veya bu ağa bağlı her biri ayrı ve bağımsız tüzel kişilikler olan diğer üye şirketleri temsil eder. "PricewaterhouseCoopers Türkiye", Başaran Nas Bağımsız Denetim ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş., Başaran Nas Yeminli Mali Müşavirlik A.Ş. ve PricewaterhouseCoopers Danışmanlık Hizmetleri Ltd. Şti. ticari ünvanları ile Türkiye'de kurulmuş tüzel kişiliklerden oluşan PricewaterhouseCoopers Türkiye organizasyonunu ifade ve temsil etmektedir.